# COMMUNIO

NEMZETKÖZI KATOLIKUS FOLYÓIRAT

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM HITTUDOMÁNYI KAR
Könyvtár
BUDAPEST

## Veni Sancte Spiritus

*Christophe Carraud*
- A Szentháromság (Alfa és Ómega himnusz)

*Hildebertus Cenomannensis*
- A Szentháromságról

*Dom Robert Le Gall*
- Két himnusz a Szentlélekhez:
  Veni Creator Spiritus
  Veni Sancte Spiritus

*Dietrich von Hildebrand*
- Vallás és szépség

*Étienne Garin*
- A karizmatikus megújulás és az új közösségek: egy prófétai valóság

*Jáki Szaniszló*
- Newman és a tudomány

1998. **Szeplőtelen Fogantatás**

COMMUNIO
nemzetközi katolikus folyóirat

*Kiadja:*
a Communio Alapítvány
Budapest

*Felelős kiadó:*
Bolberitz Pál

*Szerkesztőbizottság:*
**Pápai Lajos, Ternyák Csaba**
Bolberitz Pál, Fila Béla, Győrffy Andrea,
Jelenits István, Kereszty Rókus, Kunszt György, Maróth Miklós,
Nemeshegyi Péter, Roska Tamás, Rózsa Huba, Tímár Ágnes

*Főszerkesztő:*
Gál Ferenc

*Főmunkatárs:*
Erdő Péter

*Felelős szerkesztő:*
Török József

ISSN 1217-2456

*Szerkesztőség:*
1053. Budapest, Papnövelde u. 7.

*Nyomda:*
Agapé Kft.
Ferences Nyomda és Könyvkiadó
Szeged, Mátyás tér 26.

*A Szentlélek éve idestova befejeződik anélkül, hogy mindaz a gazdaság, amelyet a harmadik isteni személyről kétezer év keresztény gondolkodása a kinyilatkoztatásból kiindulva Vele kapcsolatban fölhalmozott, igazán visszakerült volna, ha nem is egészben, de legalább részben, a teológiai eszmefuttatásokon túlmenően a hívek hitéletébe; noha II. János Pál pápa mindent megtett a Szentlélek felé megnyílás érdekében. Számtalan templomban, sajnos, még a Szentlélek évében sem énekelték el pünkösdkor a szekvenciát, nem is beszélve a himnuszról, amely pedig odakívánkozna a hétköznapok imádságai közé is. Lassan – vagy inkább gyorsan? – kihunyó századunk szokása a Szentlelket mint az elfelejtett Istent emlegetni, Akit föl kell fedezni. Ennek a megállapításnak az első fele pontatlan, mert ha a Szentlelket valóban elfelejtette volna az Egyház, nem születtek volna imádság-költemények végig a középkoron át, sőt az újkorban is, nem szólva az értekezésekről, elmélkedésekről. Legföljebb az egyháziak feledkeztek meg róla az elmúlt egy-két évszázad során. A közismert himnuszt és szekvenciát elemző tanulmány segíthet újra ízlelgetni a megszokott szövegeket, fölfedezni azt a biblikus hátteret, amely az előző korok kereszténye számára ismertnek és természetesnek számított. A szépség Lelke a teremtés és a tudomány szépségén túlmenően a szent liturgia szépségének a Lelke is.*

*A neves német filozófus, Dietrich von Hildebrand a szokottnál keményebb szavakkal figyelmeztet az állítólagosan korkövetkezményekhez alkalmazkodó keresztény istentisztelet szándékos elszegényítésére s az ebből fakadó veszélyekre, azonban a VI. Pál által is nagyra értékelt szerző gondolatmenetét az idén talán maga a Szentlélek segít majd mélyebben megérteni. A világhírű magyar bencés tudománytörténész, Jáki Szaniszló tanulmánya egyszerre mutatja be Newmant és kora tudományosságának mérhetetlen ambícióit. Az angol katolicizmus meghatározó alakjának gondolatai manapság szinte sugalmazottnak tűnnek, mert a tudomány indulása is bálványimádás, ha az emberi elme Istenről elfeledkezik. A Lélek azonban továbbra is ott fúj, ahol akar.*

# Tartalom

Bevezető ..... 1

*Christophe CARRAUD*
A Szentháromság
(Alfa és Ómega himnusz) ..... 3

*Hildebertus CENOMANNENSIS*
A Szentháromságról ..... 5

*Dom Robert LE GALL*
Két himnusz a Szentlélekhez:
Veni Creator Spiritus
Veni Sancte Spiritus ..... 11

*Dietrich von HILDEBRAND*
Vallás és szépség ..... 28

*Étienne GARIN*
A karizmatikus megújulás és az új közösségek:
egy prófétai valóság ..... 35

*JÁKI Szaniszló*
Newman és a tudomány ..... 54

*Christophe CARRAUD*

# A Szentháromság
## (Alfa és Ómega himnusz)

Hildebertus Cenomannensis, vagyis Lavardini Hildebert (1056–1133) mozgalmas életű, termékeny egyházi író volt. Mans püspöke, majd Tours érseke, élt száműzetésben, küzdött a királyi hatalom (Kövér Lajos!) ellen, építkezett és alkotott. Azon író és költő püspökök sorába tartozik, akik gyors egymásutánban jelentkeztek: Chartres-i Fulbert, Rennes-i Marbod, Bourgueil-i Baudri. Kortársai kiváló költőnek tartották; beszédeiben, s főként leveleiben ott rejtezik az ekkor újra megtalált latinitás modellje.

Hildebert mint költő, nem sokat törődött a hagyományos himnuszköltészettel; inkább az antik irodalomra figyelt, melynek mértékeivel és képeivel tökéletes módon tisztában volt; olvasmányait Martialis, Catullus, Ovidius szolgáltatta. Egy ideig azt hitték, hogy Rómával foglalkozó két elégiáját, leghíresebb költeményeit valaki névtelen ókori szerző írta, vagy Du Bellay valamely humanista kortársa, a nagyság pusztulásán és romjain merengve. Az is igaz, hogy vele a Krisztusba vetett hit és az ókor iránti szenvedély új megszólaltatóra lelt és magából e vallási költészetből érzékeny, életdús lírizmus bontakozik ki.

A Szentháromságról írt „Alfa és Ómega" himnusz ennek megragadó példája. Az előadott tan új ritmusra vált, mintegy ünnepélyesen beiktatja – mintha a hit meghirdetése nem lenne elegendő – az efemersége tudatában lévő személyt. A művön fölfedezhetők az általa olvasott római költők, de még inkább az az eddig ismeretlen nyugtalanság, amely megtalálja sajátos formáját, s amelyet majd Petrarca visz el a beteljesedésig. Ebben a himnuszban megjelenik az emberi én a hosszú teológiai eszmefuttatások után és minden megváltozik. A

szavak – mondhatnánk – testet öltenek. Valaki beszélni kezd és ez a valaki nem egy föltételezett ember, mint akiről például Jób ad képet, hanem egyedüli, öntudatos lény, aki feleletét – hitét – megformálja és ez egy költemény.

Ekkor felszínre jut az a zaklatott, szédületes gondolat, talán egy ilyen helyzet következménye: Isten Fiának megtestesülése semmit nem változtatott a földön és a megszólaló ember teljesen egyedül van. A *Mediator* erre jár-e? A világ elhagyatott. A költeményt kezdő pontos teológiai látlelet nem hagy semmi kétséget az emberi nyomor nyilvánvalósága felől. Innen származik az imádság, a könyörgés, a várakozás feszített vonulata.

S még valami váratlan: az életérzés és a dolgok érdeknélküli megbecsülése. Képzelet és a vallomásban álom, tehát az, ami művé, költői alkotássá válik, és ami már előre megrajzolja az emberi méltóság jegyeit. Hildebert ebből nem tesz szert semmi dicsőségre; a szépség itt az átérzett emberi nyomorúság, ami beszédesebb mint valaha, élő és időbeli; majd hamarosan a vallomás túl elvont szavainak súlyt, mértéket, arculatot ad. Ettől kezdve Istenről semmi nem mondható anélkül, hogy az emberi szavak ne felelnének rá, és anélkül, hogy azok ne jeleznék előbb a kijelentés végességének korlátait.

Fordította: *Bolberitz Pál*

A magyar fordítás alkotója, Sík Sándor így írt e monumentális himnuszról: „A legnehezebb teológiai fogalmak csengő rímekbe és mélyértelmű szójátékok sorába öltöztetve jelennek meg itt, de érezzük a hívő és küzdő emberlélek mélységeit is."

## *Hildebertus CENOMANNENSIS*

# A Szentháromságról

*Alfa és Ómega, Isten,*
*Éli, Éli, Uramisten!*
*Nincs erődnek lehetetlen,*
*Értelmednek ismeretlen.*
*Létezésed: legfőbb jóság,*
*A te míved: minden jóság.*
*Fent is fenn vagy, lent is lenn vagy,*
*Kívül-belül mindenben vagy.*
*Mindenben, be mégse zárva,*
*Mindenen kül, ki nem zárva.*
*Minden fölött, nem kivonva,*
*Minden alatt, nem lenyomva.*
*Fölül: minden felett trónolsz,*
*Alul: mindent erőd hordoz.*
*Kint: a mindent átöleled,*
*Bent: a minden színig veled.*
*Belül: soha beszorítva,*
*Kívül: ki nem tágasítva.*
*Fölül: nem tart semmi téged,*
*Alul: nincsen nehezéked.*
*Ingót állatsz ingatatlan,*
*Mozgatsz mindent mozdulatlan.*
*Tér be nem fog, úr a teren,*
*Időt múlatsz időtelen.*
*Külső erők, avagy kények*
*Sem változás meg nem férnek.*
*Hajdan, majdan, holnap, tegnap:*

*Te előtted örök-egy nap.*
*A Te mád és a Te mostod*
*Örökös és meg nem osztott.*
*Látsz előre mindent ebben*
*S valósítasz azon egyben.*
*Mintájára temagadnak*
*Formát adsz az ősanyagnak.*

*Egy Atyának Egyszülöttje,*
*Egy-természet, egy-örök te,*
*Atyád fénye-mása fényed:*
*A teremtő teremtmény lett.*
*Testet öltél, embertestet,*
*Embersorsunk felkerested.*
*Időt tűr a változatlan,*
*Halandó a halhatatlan.*
*Igaz ember, igaz Isten:*
*Egy személyben Ember-Isten.*
*Isten itt, hogy testtel társult,*
*Nem csekélyült, meg se másult,*
*S bár a testet Isten hordja,*
*El nem olvadt test-mivolta.*
*Isten, egy az ős Atyával,*
*Kisebb nála teste által.*
*Mint Istennek, Isten Atyja,*
*Ám a szűz is Isten anyja.*
*Csodálatos új kötés ez:*
*Megmarad a két természet,*
*Nem bomolnak, nem vegyülnek,*
*Mégis újjá egyesülnek.*
*Közbenjárónk és vezérünk,*
*S törvényhozónk lett minékünk.*
*Megmetélték, keresztelték,*
*Keresztfára felemelték.*
*Sírt feküdt, poklokra szállott,*
*S feltámadt, mint írva állott.*

*És Atyjához mennybe ment ő,*
*Ítéletre eljövendő.*
*Teremtetlen Vigasztaló,*
*Nem született, nem-lett való!*
*Atya, Fiú közös mása,*
*Kettejüktől származása.*
*Minőségben, hatalomban*
*Kettejükkel egy soron van.*
*Mint a kettő, annyi ő is,*
*Mint a kettő, olyan ő is,*
*Mettől azok, attól ő is.*
*Nemzeni: az Atya része,*
*A Fiúé: születése,*
*Kettejüktől jő a Lélek:*
*Hármuk élte csak egy élet.*
*Igaz Isten mind a három,*
*És az Isten mégse három.*
*Egy Istenben így imádok*
*Egységet és háromságot.*
*Mindháromban egy a lényeg.*
*Három szól csak a személynek.*
*Elsőbbség személyt nem illet:*
*Egy se nagyobb, egy se kisebb.*
*Maguk mindig mind a hárman*
*állandóan és szilárdan.*

*Ez az igaz keresztény hit;*
*Kétely nincs, se tévedés itt.*
*Hiszem, vallom, míg csak élek,*
*Soha ettől el nem térek.*
*Ebből fakad reménységem,*
*Hogy nem öl meg annyi vétkem.*
*Bár halálba húz a bűnöm,*
*Reménykedni mégse szűnöm.*
*Nem ajánl más semmi engem:*
*Egy reményem én hitemben.*
*Hitem, Uram, megtekintsed,*

*Bűnöm terhét könnyebbítsd meg,*
*Irgalmadnak szent tapasszán,*
*Gyógyuljon meg beteg masszám.*

*Már meghaltam, már kivittek,*
*Rothadok, már eltemettek,*
*Kő borít, halotti hantok,*
*Ám Te hívj s feltámadandok.*
*Kő, ha szólasz, félre fordul,*
*Gyolcs és pólya hull a holtrul,*
*És kiszáll, kit síri ház zár,*
*Mihelyt mondod: Jöjj, ki Lázár!*

*Tenger az, melyen hajózok,*
*Vadásznak rám a kalózok.*
*Ott a rablók, itt a hullám,*
*Itt is, ott is vész tolul rám.*
*Jó kormányos, nézz bajomra,*
*Intsd a tengert nyugalomra,*
*Minden rablót hessegess el,*
*Kikötődbe te vezess el.*

*Fügefám, jaj, meddő fajta,*
*Eleven gally nincsen rajta.*
*Bárdra jutni s égetésre,*
*Nem más lenne szolgált része.*
*Csak egy évet, kérlek, engedj,*
*S trágyát, kapát rossz tövemnek,*
*És ha termést nem hoz mégsem,*
*(Sírva mondom) akkor égjen!*

*Tüzel rám a régi Sátán,*
*Tűznek lángján, vizek hátán,*
*Csüggedek már, ellankadtam,*
*Egyedül csak rád maradtam.*
*Ellenség hogy elszéledjen,*
*Én sebem hogy behegedjen:*

*Adjad, Uram, erejét meg*
*Imádságnak, bojtölésnek.*
*Ez a kettő, Krisztus mondja,*
*Ellenségem összerontja.*
*E pestistől szabadíts meg,*
*Bűnbánatra bátoríts meg.*
*Félelmedet add meg nékem*
*– Nincs e nélkül üdvösségem –,*
*Hitet, reményt, szeretetet,*
*Jámborságot, Jótetteket,*
*Földi dolgok megvetését,*
*Mennyeiek szeretését.*

*Te vagy, Uram, reménységem,*
*Amit várok, tőled kérem.*
*Minden javam, minden kincsem,*
*Te vagy, másom semmim sincsen.*
*Fájdalmamban te vagy vigasz,*
*Nyavalyámban te gyógyítasz,*
*Nyugtatsz, mikor haragom van,*
*Lant vagy nekem bánatomban.*
*Szorosságból szabadítóm,*
*Elestemből felállítóm,*
*Te adsz hitet csüggedetlen,*
*Üdvös félést jó sikerben.*
*Sértenek: Te védelem vagy,*
*Bántanak: Te énvelem vagy,*
*Ami kétes, Te megfejted,*
*Ami arra való, rejted.*

*Óvj meg onnan irgalomból,*
*Hol a poklok kínja tombol,*
*Hol sírás van jajgatással,*
*Szörnyű fogcsikorgatással.*
*Tárva ott a bűn örökre,*
*Szégyen száll a bűnösökre.*
*Örök-éhes ott a féreg,*

*El nem áll a gyötrő méreg,*
*Nincs könnyülés soha többé,*
*Áll a pokol mindörökké.*

*Én rám vár a béke honja,*
*Dávid vára, szent Sionja,*
*Mit a fény szerzője alkot,*
*Melynek fia mindig boldog.*
*Keresztfa a kapu rajta,*
*És a kulcsa: Péter ajka.*
*Eleven kő ott a bástya,*
*Falait Krisztus vigyázza.*
*Örök ott a napnak éke,*
*Örök tavasz, örök béke.*
*Édes illat száll az égnek,*
*Örökös az örömének.*
*Ott a romlás tehetetlen,*
*Minden panasz ismeretlen,*
*Ott a kornak nincs múlása,*
*Ott mindenki Krisztus mása.*
*Égi város, boldog otthon*
*Amaz örök sziklaormon,*
*Biztonságos szent öböl te,*
*Légy távolról üdvözölve.*
*Üdvözöllek, óhajtozlak,*
*Epedezlek, sóhajtozlak,*
*Színig telve minden szív ott.*
*Testvér-asztal lakni hív ott.*
*Arany, ezüst mennyi sok van!*
*Milyen bőség jáspisokban.*
*Drágagyöngy köve a falnak,*
*Tudják akik bévül vannak.*
*Óh, csak oda elkerüljek,*
*Szentek közé elvegyüljek*
*S Mózes, Illés szava mellett*
*Allelujá-t énekeljek.*

Fordította: *Sík Sándor*

*Dom Robert LE GALL*

# Két himnusz a Szentlélekhez:
## Veni Creator Spiritus
## Veni Sancte Spiritus

Az Egyház liturgiája nem más mint *Opus Dei*, vagyis Isten műve abban a kettős értelemben, hogy Isten ebben működik a mi megszentelődésünkre és mi itt munkálkodunk az ő dicsőségére: ezt a meghatározást a II. Vatikáni Zsinat *Sacrosanctum Concilium* kezdetű konstitúciója (no.17.) tartalmazza. Ez a közös mű vagy *szünergia* egyetlen irányba tartó cselekvés, ahol Isten és az ő népe találkoznak szövetségük megünneplésére.[1]

A gyakorlat és a tapasztalat egyre jobban megértetik, hogy a liturgiában Isten cselekvése az, ami a legfontosabb; a mienk, amit az övé vált ki, csak alázatos és izzó felelet az ő szeretettel teljes kezdeményezéseire. Az Egyház azért, hogy „Isten művét" tegye, előbb engedi, hogy Isten működjön benne, ami talán az Újszövetség egyik legalapvetőbb törvénye. Ezt az új törvényt Szent Pál apostol a rómaiakhoz írt levelében így fogalmazta meg: „Akiket Isten Lelke vezérel, azok Isten fiai" (8,14). A liturgikus cselekmény legmélyén ott van az isteni cselekvésre hagyatkozás és az elfogadás, befogadás. Olyannak kell lenni, mint egy fehér lapnak, érintetlennek, amelyre a nyomdász rányomja a betű-karaktereket; ha a lap elég puha, alkalmazkodó, akkor a karakter belemélyedhet a papírba és ez a szöveg-

---

[1] Ezt a témát a szerző már többször feldolgozta. Lásd: *Dictionnaire de liiturgie*, C. L. D., Chambray-les-Tours, 3. ed., 1997, 182–183; *Les Symboles catholiques*, Assouline, Paris, 1996, 70; *La dignité des mysteres*, in: Communio, Paris, 1991, 83–99.

nek igazi domborulatot illetve homorulatot ad, amint ezt a tipográfusok és a könyvbarátok jól ismerik: a nyomtatott lapot gyengéden simogatva érzékelik a lenyomatot, a karakterek elhelyezkedését. Szent Pál ezt írta a korintusi híveknek: „Ti vagytok a mi ajánlólevelünk, a szívünkbe írva. Olvassa és megérti minden ember, mert meglátszik rajtatok, hogy Krisztus levele vagytok, amelyet mi írtunk, nem tintával, hanem az élő Isten Lelkével, nem is kőtáblára, hanem az élő szív lapjaira" (2Kor 3,2-3). „Készíts helyet szívedben – mondta Jézus Folignói Szent Angélának –, és én majd betöltöm azt". Szent Ágoston pedig így írt: „Tágassá tegyétek a szeretet térségeit."

Isten Igéje a liturgiában találja meg legnagyobb visszhangját: Isten szívéből kiáradva, szíveinkre rá akarja nyomni bélyegét, hogy azokat gyöngéden „megjegyezze". Az igeliturgia a misében, a szentségek, szentelmények liturgiáiban, a zsolozsmában túlsúlyban van, ezért nagyon fontos, hogy ez az isteni ige átjárjon bennünket annak meghallgatásakor, a csöndben és az énekben. Végeredményben a benyomás mindig megelőzi a kifejezést: minél inkább hagyjuk, hogy az Ige átjárja szívünket, annál jobban tudjuk kifejezni magunkat Isten előtt, kiváltságos módon a sugalmazott zsoltárok éneklésével, amelyeket Istentől kapunk mint isteni szót emberi nyelven, s ezeket mi emberi imádság gyanánt visszaküldjük Őhozzá. A zsoltárok és a Szentírás meghosszabbításaként az Egyház megalkotta saját imádságait, ezeket szintén a Szentlélek sugallta, nem úgy mint a kinyilatkoztatott, szent könyvek ihletője, hanem mint Krisztus Testének Lelke, az Atya felé fordulva. Dom Prosper Guéranger így mutatja be azt a módot, amellyel az Egyház Jegyesét kéri: „Egyszer a Szentlélek hatása alatt, aki az isteni zsoltárost és a prófétákat ihleti, az Egyház a régi nép könyveiből meríti énekei témáját; másszor az Egyház mint a szent apostolok nővére rázendít az Újszövetség könyveinek énekeire; majd végül arra emlékezve, hogy ő, az Egyház is kapott harsonákat és hárfákat, szabad átvonulást enged a Léleknek, aki élteti és a maga során »új éneket« (Zsolt 143,9) énekel. Ebből a hármas forrásból kiárad-felbuzog az isteni összetevő, amit liturgiának nevezünk."[2]

[2] Dom Prosper Guéranger: *Année liturgique*, előszó, Paris, 1878. A II. Vatikáni Zsinat liturgikus konstitúciója ugyanerről szól (no. 24; vö. *Dei Verbum*, no. 25).

A Szentlélekhez szóló két himnusz – melyek magyarázata következik az alábbiakban – a latin Egyház liturgikus örökségének drága része, egyetemes kincs. Pünkösd ünnepléséhez kötve mindkettő ott él sokak emlékezetében, mint szünet nélkül szóló hívogatása a Vigasztalónak.

## 1. Veni, Creator

Nincs biztos értesülés a *Veni Creator* szerzőjéről, noha a római liturgiának ez az egyik legszebb-legmélyebb és legnépszerűbb himnusza. A hagyomány – és Dom Guéranger is ezt visszhangozza az *Institutions liturgiques* c. művében – Nagy Károly császárnak tulajdonítja, akit egyébként néhány vidéken szentként tisztelnek.[3] Valójában Nagy Károly műveltsége igencsak behatárolt volt, mert föltehetőleg nem tudott írni; az igazi tehetsége abban állt, hogy kiváló tanácsosoktól körülvéve – ilyen volt Aniane-i Szent Benedek és Alcuin – tudott jó döntéseket hozni. Az helyes megállapítás, hogy a *Veni Creator* tényleg a IX. századra megy vissza. A szerző személyét illetően nincs ilyen bizonyosság; Rabanus Maurus fuldai szerzetes (780–856) nevét emlegetik leggyakrabban, aki Alcuin mellett működött, majd Fulda apátja, végezetül Mainz érseke lett.[4] A VIII–IX. század folyamán keletkezett gregorián darabok szinte kivétel nélkül anonim szerzők alkotásai; a zsoltározástól átitatott klerikusok vagy szerzetesek imádkozták azoknak szövegeit oly módon, hogy engedték a szavak, mondatok kibontakozását azon a legtermészetesebb kifejezési módon – nyelven, ami a zene. Művük katolikus és mindent átfogó volt, s erről tanúskodik ma a hallgatottságuk.

A *Veni Creator*[5] hat versszakból áll, mindegyik négy sort tartalmaz, egy sor pedig nyolc szótagot. A latin költészetben nem a rím és

[3] Dom Prosper Guéranger: *Institutions liturgiques,* Paris, 1878, I., 243. Vö. *Année liturgique*, Paris, 1877, *Temps pascal*, III., 341.

[4] Vö. *Dictionnaire de Spiritualité*, XIII., Paris, 1988. Egyedül a *Veni Creator Spiritus* tulajdonítható neki biztosan. Lásd még *The Oxford Dictionnary of the Christian Church*, ed. F. L. Kross, London, 1974. 1431. Vö. *Liber Hymnarius*, Solesmes, 1983, 618.

[5] Vö. Dom A.Wilmart, *Auteurs spirituels et textes dévots du Moyen-Âge latin. Études d'histoire littéraire*, Paris, 1932, 38.

az asszonancia az elsődleges, hanem a ritmus. Még ügyelni kell egy fontos különbségre a klasszikus latin költők – akik figyelmesek a szótag mennyiségére, vagyis a hosszúak és rövidek váltakozására; ez adja a prózaritmust – és a keresztény ókor költői között, mert ez utóbbiak a hangsúly zeneiségére alapoztak. A *Veni Creator* a Szent Ambrus által szilárdan megépített szerkezeten nyugszik. „A rövid jambikus vers metrikus sejtje kötelezett bizonyos formai szövegre, amit a nyolc szótag határai szigorúan kereteztek. A szöveg leggyakoribb alapformája ebbe három szót zárt be, amelyeknek általában együttes jelentése van. ... Ebből világos és áttekinthető szerkezet származik, ami kissé unalmas lenne metrikus hangsúlyainak egyformasága révén, ha az nem töredezne ezekbe az eléggé lehatárolt terjedelmű egységekbe, mint amilyenek a jambikus dimeter[6] és a négysoros versszak. Ez a szigorú formájú kompozíció inkább hiánytalan teljességével okoz meglepetést, kevésbé az egyhangúság és a nehézkesség következetlenségei által."[7]

A himnusz szépen rendezett szavaiból és hangsúlyozásukból már egyfajta verbális zene születik. A klasszikus latin költők, mint Vergilius és Horatius, kompozícióik ritmusát a szótagok rövidségére, illetve hosszúságára alapozták; lassacskán azonban a hangsúly vált uralkodóvá, amit egyébként hosszúnak tartottak, és ebből hajlékonyabb formák származtak. A IV. század folyamán Szent Hilarius és Szent Ambrus föllépésével minden megváltozott, akikre egyébként Szent Efrém költészete hatott. Ez utóbbinál a vers „nem a hosszúság-rövidség antik szabálya szerint épül egybe, amely a hosszú és rövid szótagok váltakozásával hozza létre a különböző metrikus verslábakat; hanem a tonikus hangsúly és a szótagszám alapelvén nyugszik. A versek formális eleme a hangsúlyos és nem-hangsúlyos szótagok váltakozása, az emelkedés és a nyugvópont-kadencia mozgása, valamint a szótagok azonos számai a megfelelő verssorokban, és kevésbé az

---

[6] A jambikus verssor jambusokból áll. A jambus görög-latin időmértékes versláb, egy rövid és egy hosszú szótagból áll. A jambikus dimeter bináris, vagyis kétpólusú struktúrájú verssor, 2 jambikus meterből áll, melyek mindegyike két jambust foglal magában, tehát az egész nyolc szótagot tartalmaz.

[7] Ambroise de Milan, *Hymnes*. Texte établi, traduit et annoté sous la direction de Jacques Fontaine, Paris, 1992, 63. Az idézett szövegek J. Fontaine előszavából származnak.

erős hangsúlyok. A költészetnek ez az új formája, amelyet szemita eredetűnek tartottak, úttörő jellegű lett."[8]

A latin *accentus* szó (az *ad* és *cantus* szavakból származik)eléggé mutatja, hogy a hangsúly a nyelvezet énekbeszédének jelzése. Ugyanis megkülönbözteti a szótagokat, amelyeknél föl kell vinni a hangot, és azokat, amelyeknél le kell vinni; és ezzel váltakoztatni az éles és a tompa hangokat. Az *accentus* tehát egyfajta éneket hoz létre, innen a neve.[9]

A latin hangsúly nemes zeneisége főként a jambikus dimeter keretébe tartozik, amelyet Szent Ambrus népszerűsített. Ezt a könnyed verset „repülő lábú dimeter" névvel illették. „A dimeter himnikus használata, oly régóta elfogadottan szintén közelített a népi ének egyszerű ritmusaihoz. (...) Egyszerű és alkalmazható, kézenfekvő versmérték, ugyanakkor erősen szabályos. Ambrus a legszigorúbb módon használja, megalkotván belőle a háromszorosan szilárd formát: minden himnusz nyolc versszakot tartalmaz (a *Veni Creator* kivételesen csak hatot!), minden négy verssor azonos formájú, általában erős szintakszikus egység: minden verssor, kevés kivételtől eltekintve, megőrzi a nyolc szótagos szerkezetét. A kontraszt hangsúlyozódik a tisztán jambikus, páros verslábak és a páratlan verslábak között, ez utóbbiak esetében a jambus gyakran elmarad. A szó hangsúlya a ritmus szolgálatában áll. Gyakorlatilag ez az elrendezés egyszerű és tiszta váltakozást hoz létre a gyönge és erős szótag között. Mindez megmagyarázza az erős megformáltságot, amelyet Szent Ambrussal ez az eleddig könnyed versforma fölvett. Egyszerű, világos, ritmikus eszköztára lehetővé tette számára, hogy könnyedén túlélje a szillabikus egységek iránti érzék elvesztését s a négy versláb folytatása legyen, vagyis egy nyolcszótagú verssor, ahol az utolsó szó paroksziton.[10]

Ezek a fenti pontosítások igen hasznosak a szóban forgó himnusz minél megfelelőbb éneklése miatt. A negyedik versszak tökéletes jambikus dimeterekből áll (kivéve a második verssor

---

[8] H. Leclercq, *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, art. Hymnes, t. n., 2902.

[9] S.-G. Pimont, o. c. I., 1874. LXXXV.

[10] A szó neve *paroxyton*, amikor az utolsóelőtti szótag hordozza a hangsúlyt.

hangkihagyását): három szó, melyek közül az első a második szótagban hangsúlyos, a harmadik pedig az utolsóelőtti szótag előttiben.[11] E verssorok nemessége már egyszerű elolvasásuk során szembetűnik: *Accénde lumen sénsibus / Infúnd(e) amórem córdibus / Infirma nostri córporis / Virtúte firmans pérpeti.* Meg kell még jegyezni, hogy három kivételtől eltekintve, a 24 verssor valamennyie daktilusszal fejeződik be, vagyis egy három szótagból álló szóval, amelynek hangsúlya az elsőn nyugszik (egy hosszú és két rövid, amint az ember ujjai egy hosszabb és két rövidebb ujjpercből állnak). Az ének erre a szerkezetre támaszkodik, hogy új gazdagságot kölcsönözzön neki mindabból az értéktöbbletből, ami a zene a kifejezésmódok rendjében.

A *Veni Creator* himnusz a gregorián ének nyolcadik módusának tónusán szólal meg. A *modus* etimológiailag éneklés-módot jelent. A nyolcadik gregorián módus hagyományosan a *modus perfectus* nevet viseli. Az a tény, hogy ez a tökéletesség tónusa, objektív sajátosságain nyugszik. Alaphangja a szó, s ezzel szomszédos a szó-lá, szó-fá hangzás. Kedvelt hangskálája, a szó-lá-dó, ami az alaphangtól a domináns hangig terjed, tiszta hangzás, ezt meghosszabbítja a dó-re-mi. A ti-dó félhangnak nem sok helye van, csak átmeneti intervallumként jön számításba.

A *Veni Creator* dallama csodálatos módon szolgálja a jambikus dimeter által strukturált szöveget. Az első sor az alaphangról indul, ekörül kezd szövődni egy tónus fölötte és egy alatta, ami az egész himnusznak ünnepélyes hangzást ad; majd a verssor megkezdi a szó-lá-dó fordulatot s visszatérve megtámaszkodik a szó-n, a dó-ré-dó ekkor könnyedén kivirágzik. A második sor marad a dó-n, de csak azért, hogy rögtön lemenjen az alaphangra, utána megteszi a szó-lá-dó areggiót, díszít a ré-n, mielőtt kiteljesedne a ré-mi-ré-ben. A harmadik sor újból a magasban van, majd egymást követő hangokon át leszáll az alaphangra, visszamegy egy pillanatig a dominánsra, egy díszítéssel a ré-n, utána magabiztosan énekli a szó-lá-dó hangzást. A negyedik sor a ti-dó kellemes félhanggal indít és visszaszáll békésen az alaphangra, amely díszít a lá-n és a szó-n. Azt lehet mondani, hogy a

[11] Hátulról a harmadik, antepenultiéme.

két első verssor hatékony és tiszta hívás, ami növekvő erővel száll fölfelé, míg a két utolsó sor nemes érzelmekkel teli kérést alkot.

Magát a szöveget Isten igéje járja át: arra hív mindenkit, hogy a szavakat helyesen ejtse ki, mert ezek által járják át szíveinket az igazi imádság érzelmei.

*Veni, créator Spíritus,*
*mentes tuórum vísita,*
*imple supérna grátia,*
*quae tu creásti péctora.*[12]

A himnusz szerkezete érvényre juttatja a daktiluszokat, amelyek befejeznek minden sort. A dallam tisztán szillabikusan énekel. Rögtön az első versszaktól kezdve tudjuk, hogy ezekkel a szavakkal – A Lélek látogassa kegyelmével szíveinket! – mit is kérünk. Urunk mennybemenetelének ünnepe és pünkösd között az Egyház ezt a himnuszt azért énekli, hogy a Szentlélek látogassa meg, s töltessék be kegyelemmel fentről, úgy, amint azt Jézus megígérte apostolainak (Lk 24,49; ApCsel 1,8). De a Szentlélek látogatásai mint „az Ige látogatásai" – melyekről Szent Bernát az Énekek énekéről mondott magyarázataiban beszél – nem korlátozódnak a húsvéti idő végére; hanem az Atya minden pillanatban elküldi a Szentlelket az ő nevében

[12] Dom D. Saulnier, *Le chant grégorien*, Solesmes, 1995, 40–52.

*Teremtő Lélek, szállj reánk,*
*ragyogd be lelkünk, tiszta láng,*
*ki alkotsz, éltetsz szíveket,*
*hozd nékik bő kegyelmedet!*

Ez a fenti fordítás forrása az Imaórák liturgiája című hivatalos kiadása, Bp., 1991., II. 838. Babits Mihály is lefordította a nevezetes himnuszt, forrása: Amor sanctus, Bp., 1933.

*Teremtő Lélek, légy velünk!*
*Látogasd híveid szívét!*
*Töltsd malaszttal a kebleket,*
*melyeknek alkotója vagy.*

A továbbiakban is e sorrendben adjuk a két változatot.

(Jn 14,26), hogy a mindennapi életünkben tevékenyen részt kérjen (vö. Róm 8,14).

A strófa első és utolsó verssora a Szentlelket mint Teremtőt énekli meg. Tudott, hogy a három isteni személy, akik egyetlen Isten, együtt teremtenek. Szent Ireneus azt írta, hogy az Ige és a Lélek az Atya „két keze", hogy alakítsa a teremtést és ez a 33. zsoltár vonatkozó versének egyfajta magyarázata: „Az Úr Igéje által lettek az egek, és szájának lehelete által azoknak minden ékessége."

A lehelet repül és remeg mint a szél, ezért a Szentlelket gyakran ábrázolják galamb képében. A Szentírás 2. verse azt mondja, hogy „Isten Lelke lebegett a vizek felett" (Ter 1,2). A víz ezáltal lesz az élet forrásává. A Noé bárkájából távozó galamb a vízözön végén az élet győzelmét hirdeti a halál vizei fölött. Jézusnak a Jordán folyóban történt megkeresztelkedésekor a Lélek pontosan galamb képében jelentkezett, megtermékenyítvén a vizet, hogy a halálból az életre átmenet szentsége legyen. A Szentlélek tehát éppen úgy ott van a teremtésnél, mint a keresztség általi újrateremtésnél.

Ő az az élő víz (vö. Jn 4,10-14), amit Isten kiáraszt a lelkünkbe: „Isten szeretete kiáradt szívünkbe a nekünk adott Szentlélek által" (Róm 5,5). A harmadik verssorban ezt a vizet halljuk kiáradni, amikor a dallam leszáll; ez a magasból ömlik le és szintje a kegyelemmel együtt emelkedik: *Imple supérna grátia.*

*Qui díceris Paráclitus,*
*donum Dei altíssimi,*
*Fons vivus, ignis, cáritas,*
*et spiritális únctio.*[13]

Ez a strófa a szíveinkbe kiáradott Szentlélek neveit veszi sorra. Jézus maga hirdeti meg a Lélek mint Vigasztaló (vagyis *Paraklétosz*, ügyvéd) eljöttét (Jn 14,26; 16,7). A görög *paraklétosz* mint *advocatus* azt jelzi, aki valaki mellé van meghívva, hogy az illetőt védelmezze

---

[13] *Kit úgy hívunk: Vigasztaló,*
*kit ád nekünk az Alkotó,*
*te élő forrás, égi láng,*
*szent kenet, égből szállj le ránk!*
*Te kit Védőnknek mondanak,*
*s mellénk a magas Ég adott,*
*Tűz, élő forrás, szeretet!*
*Te lelkek lelki olaja!*

és segítse. Ő a magasságos Isten ajándéka. Szent János „Isten ajándékát" hozzáköti „az élő vízhez" (4,10). Ez az élő víz csobog a harmadik verssorban, ahol a szeretet lángja is fellobban, mielőtt édesen áradna a negyedik sorban a lelki kenet. A Lélek a „Szenttől jött kenet", aki bennünk marad és megtanít mindenre (1Jn 2,20-27).

*Tu septifórmis múnere,*
*dextrae Dei tu dígitus,*
*tu rite promíssum Patris*
*sermóne ditans gúttura*[14]

A Lélek megszokott módon a hét ajándék Lelkeként jelenik meg. Izaiás szövege, ami a Szentlélek hét ajándékának eredete, valójában csak hatot tartalmaz: „Rajta (a Jessze törzsökéből fakadó sarjon) nyugszik majd az Úr Lelke: a bölcsesség és értelem lelke, a jótanács és erősség lelke, a tudás és az Úr félelmének lelke (11,2)." A *Septuaginta* és a *Vulgata* hozzáadták a jámborság lelkét az Úr félelme megkettőzéseként. A Jelenések könyvében ugyanakkor az első versekben a „hét lélekről" esik szó, akik Isten trónusa előtt állnak (1,4; vö. 3,1; 4,5).

A hét ajándék Lelke szívünkbe belepecsételi Isten gondolatát és akaratát, aki a Szeretet. Szent Pál erről ír a korintusiakhoz címzett 2. levelében, amit e tanulmány föntebb már idézett: a keresztény ember Krisztus betűje, melyet Isten Lelke az élő írótáblára, az ember szívére ír (3,3). A Második törvénykönyv pontosítja, hogy a törvénytáblákat „Isten ujja írta" (9,10; vö. 8,15 és Zsolt 8,4): Isten ujja a Szentlélek, aki Jézus szavai szerint kiűzi a démonokat (vö. Lk 11,20; Mt 12,28) és aki szívünkbe vési az Isten üzenetét. A himnusz a Szentlelket mint Isten jobb kezének ujját ünnepli; Isten jobbja Krisztus; Istent egyszerre szimbolizálja erős és kitárt karja (Kiv 6,1,6; Mtörv 5,15). Az Atya a

---

[14] *Te, hét ajándék kútfeje,* *Ajándékoddal hétszeres!*
*Atyánk kegyelmes jobb keze,* *Te ujj az Isten jobb kezén!*
*az Úr erős ígérete,* *Te, ki az Atya megígért*
*sugalmas ajkak ihlete.* *szavával áldod torkaink!*

A LH-ban az Atya jobb kezének fordítója a *digitus dextrae Dei*-t ír, ily módon elvész a kar–kéz–ujj hasonlat mögöttes tartalma.

kar, a Fiú a kéz, a Lélek az ujj: az, aki bennünket megérint, amint azt Rubljov Szentháromság-ikonján látni, ő az, aki megszenteli az ajándékokat, ő a kenet. Nemcsak átjárja testünket a keresztség, a bérmálás (és az egyházi rend) szent krizmájával, hanem a keblünkben lakik, lélegzésünk és hangunk, megadva nekünk, hogy szavunkkal Isten műveinek tanúi és éneklői legyünk; miként Péter és az apostolok Pünkösd napján (ApCsel 2).

*Accénde lumen sénsibus,*
*infund(e) amórem córdibus,*
*infirma nostri córporis*
*virtúte firmans pérpeti.*[15]

Ezek a tökéletes kidolgozású sorok a világosságot kérik a megértéshez, a szeretetet a szív számára, az erőt az örök életre rendelt testnek. A nemes szavak pontos kiénekléséhez – melyek egyébként önmaguknak elégségesek – a végső daktiluszok pontos kiejtése szükséges.

*Hostem repéllas lóngius*
*pacémque dones prótinus;*
*ductóre sic te práevio*
*vitémus omne noxium.*[16]

Ha valamihez isteni erőre van szükségünk, akkor ez az a csata, amely bennünket félelmetes ellenséggel szembesít: „Legyetek józanok és virrasszatok – írta Szent Péter. – Ellenségtek az ördög, mint ordító oroszlán körüljár keresvén, kit nyeljen el. Álljatok neki ellen erősen a

---

[15] *Gyújtsd meg szemünknek fényedet,*
*és szállj szívünkbe, Szeretet!*
*Ha testünk gyarló, s lankadunk,*
*légy mindig éber gyámolunk!*

*Gyújts fényt érzékeinkbe! Öntsd*
*szívünkbe szent szerelmedet!*
*S mi bennünk testi gyöngeség,*
*örök erőddel izmosítsd!*

[16] *Űzd messze tőlünk ellenünk,*
*szent békességed add nekünk;*
*te járj, vezér, utunk előtt,*
*veszélytől védjen szent erőd!*

*Ellenségünket űzzed el!*
*S a Békét tüstént hozd közel,*
*előttünk járva, mint vezér!*
*S kerüljünk mindent, ami árt.*

hittel" (1Pét 5,8-9). Az efezusiaknak Szent Pál ugyanezeket tanácsolja: „Erősödjetek meg az Úrban, hathatós erejéből. Öltsétek föl Isten fegyverzetét, hogy helyt tudjatok állni az ördög cselvetéseivel szemben. Nem a vér s a test ellen kell viaskodnunk, hanem a fejedelemségek és hatalmasságok, e sötét világ kormányzói és az égi magasságok gonosz szellemei ellen" (6,10-12). Az apostol részletezi végezetül a teljes fegyverzetet: „Vegyétek föl az üdvösség sisakját és markoljátok meg a Lélek kardját, ami Isten igéje" (6,17).

Jézus példájára, akit „a Lélek a pusztába vitt" (Lk 4,1), a harc során megismerhetjük a békét is, amit Isten azoknak ígér, akik vele és érte küzdenek, azt a békét, ami a szeretet és az öröm után a Lélek kiváltságos gyümölcse és jelenlétének jele (Gal 5,22). A Lélek így vezet bennünket át az ellenség által vetett kelepcén, hogy minden rosszat elkerüljünk.

*Per te sciámus da Patrem,*
*noscámus atque Filium,*
*te utriúsque Spíritum*
*Credámus omni tempore.*[17]

A himnusz doxológiája annak a sűrítménye, amit a szinoptikusok ékének neveznek, különösen Szent Lukács megfogalmazásában: „Jézus abban az órában fölujjongott a Szentlélekben és így szólt: Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és a kicsinyeknek jelentetted ki. Igen, Atyám, így tetszett ez néked. Mindent átadott nekem Atyám: senki más nem ismeri a Fiút, csak az Atya, és az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú ki akarja nyilatkoztatni" (10,21-22). A Szentlélek, az Atya és a Fiú szeretetének a csókja az, aki a gyakorlatban megismerteti velünk végtelen ajándékait.

A harmadik sor, amely a Szentlelket mint az Atyától és a Fiútól származót énekli, a himnusz megalkotásának történelmi útmutatója

---

[17] *Add, ismerjük meg az Atyát*
*teáltalad, és egy Fiát:*
*és kettejüknek Lelke, te,*
*örökre légy lelkünk hite! Amen.*

*Általad tudjuk az Atyát,*
*s ismerjük, adjad, a Fiút!*
*Tebenned higgyük Szellemét*
*mindakettőnek végtelen.*

lehet. A 809-es évi aacheni zsinat mondta ki a *Filioque* tanát, amely szerint Szentlélek az Atyától és a Fiútól származik. A keleti teológusok ezt másként fogalmazzák meg, bár lényegileg ok is ezt hiszik! Valójában kevésbé ellentétes mint inkább eltérő megfogalmazásról van szó, mert a Fiú az Atyától kapja azt a képességet, hogy vele együtt „lehelje" a Szeretet Fuvallatát.[18] A *Te utriusque spiritum* ily módon megerősítette a *Veni Creator* karoling eredetét.[19]

A himnusz doxológiája a három isteni személyt zengi a három első verssor végén: daktiluszok a Fiú és a Szentlélek számára, de szpondeusz jár az Atyának,[20] az, ami a *Tu rite promisszem Patris*-szal az egyetlen kivétel a 24 sor esetén; vagyis mindkét esetben az Atyát, az egész istenség forrását különleges módon énekli meg a himnusz. A három isteni személy megvallása *omni tempore* üdvösséges, minden időben meg mindenkor, és a Lélek az, aki ezt véghezviszi bennünk.

## 2. Veni Sancte Spiritus

A pünkösdi szekvencia más század és más műfaj. A IX.-ből a XIII.-ba vezet, ami a szekvenciák aranykora, és inkább tulajdonítják Stephen Langton bíborosnak, Canterbury érsekének (†1228-ban) mint a ciszterci szerzetesből lett III. Ince pápának (†1216-ban). Arra is lehetne gondolni, hogy a szekvenciát a pápa kapta egykori párizsi tanulótársától, akit 1207-ben maga szentelt püspökké Viterbóban, és nagyban megkönnyítette a *Veni Sancte* elterjedését.[21]

A szekvencia műfaja különbözik a vesperás himnuszának műfajától. Ez utóbbit komolyság járja át, míg az előbbit könnyedség. Az alleluja utolsó szótagjára énekelt melizma idővel egyre terjedelmesebbé vált és lehetővé tette a diakónus számára, hogy az ambó lépcsőin sietség nélkül fölmenjen az evangélium éneklésének színhelyére. A *jubilus*, ez a széles és hosszú dallam megtévesztette a frank szerzeteseket, akik nehezen tudták megjegyezni a

[18] Vö. J.-M. Garrigues, *Le Filioque affranchi du filioquisme*, in: Irénikon, 1996. 188–212.

[19] Vö. P.-M. Gy., *Le trésor des hymnes*, in: La Maison-Dieu, 1988, 173, 25–26.

[20] A *spondeus* két hosszú szótagból álló versláb.

[21] Vö. Dom A. Wilmart, o. c., 39–40.

melizmákat vagy a neumákat (a *pneuma* = „lélegzet" vagy „lélek" szóban keresendő az eredete, mert igencsak kellett szedni a levegőt az énekléshez). A frank szerzetesek ötlete volt a zenei hangok alá szavakat tenni a jobb megjegyezhetőség kedvéért, ez volt a szavak felsorakoztatásának (*prosa*) az eredete, ami követi (innen a *sequentia*) az alleluját.[22] A IX. és a XII. század között a szekvencia-műfaj hallatlan sikerrel terjedt. Kiemelkedő szerzői: Notker, Sankt-Gallen szerzetese († 912-ben); Szentviktori Ádám kanonok-szerzetes († 1192-ben, Párizsban). A VI. Pál által jóváhagyott Római misekönyv csak négyet őrzött meg a sokezres termésből. Húsvétkor: *Victimae paschali*, pünkösdkor: *Veni Sancte Spiritus*, Úrnapján: *Lauda Sion* és Fájdalmas Anya ünnepén: *Stabat Mater* az éneklendő szekvencia. A *Liber hymnarius* a *Dies irae* kezdetű szekvenciát az évközi idő utolsó, 34. hetére mint szabadon választható himnuszt őrizte meg.[23]

A pünkösdi szekvencia tíz, egyenként három soros strófából áll: harminc hét szótagú sor, a *Veni Creator* huszonnégy nyolc szótagú sora helyett. A számbeli különbségen túl a szekvencia és a himnusz közötti különbség abban rejlik, hogy „a szekvenciából hiányzik minden prozódia, egyedül a rímek és a ritmus található meg, a szótagok rövidségének vagy hosszúságának figyelembe vétele nélkül."[24] A hangsúly és a rím egyre erősebb. Minden versszak utolsó sorának utolsó szava az *-ium* rímmel fejeződik be, sőt mindegyik strófa első két verssora is rímel egymással. A hangsúly mindig a verssor első, harmadik és ötödik szótagjára esik.

Az alleluját követően a szekvencia kölcsönzi annak témáját tartalmilag és zeneileg egyaránt. Az alleluja második verse azt kéri a Szentlélektől, hogy jöjjön, töltse el hívei szívét és gyullassza fel bennük szeretetének tüzét: *Veni Sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium et tui amoris in eis ignem accende.* A szekvencia ugyanezzel a hívással kezdődik: *Veni Sancte Spiritus*; az intonációja ugyanazokkal a hangokkal kezdődik, mint az alleluja és a hozzá tartozó vers: dó-ré-mi-fá-mi-ré-dó-ré. Ré-hangnemről van szó, az első hangnemről, ami a béke és a komolyság hangneme, itt vidám örömtől színezve: a Lélek gyümölcseit énekli a szekvencia. Ám nem ugyanazon a dallamon

[22] Lásd: *Dictionnaire de Liturgie*, o. c., 211. H. Leclercq, o. c., 1294–1303.

[23] *Liber hymnarius*, o. c., 126-130.

[24] H. Leclercq, o. c., 1297.

végig tíz strófán át – amint hat versszakon keresztül teszi a *Veni Creator* –, hanem öt különböző dallamon, mindannyiszor megismételve, ami föltételezi két kórus váltakozását.

„Ennek az imádságnak ez az általános formája – mert ez egy imádság – ugyanaz, mint az alleluja formája. A két első versszakban a dallam diszkrét, visszafogott, alázatos. A harmadikban és a negyedikben kezdetétől fogva elevenebbé válik azon lendület által, ami a lá-tól a ré-ig megy. Az ötödikben és a hatodikban eléri az izzás és a lelkesedés csúcspontját a felső ré diszkrét megközelítése által. A hetedik és a nyolcadik visszatér a kezdeti visszafogottságra. Ugyanez van a két utolsóban, a kezdő *arsis* nem értendő ide, ami egyébként teljesen átmeneti. A szekvenciát általában jól éneklik, mert igen könnyű. Azonban, teljes tökéletességének kibontakoztatása érdekében meg kell maradni az imádságos szellemnél és el kell kerülni a magas hangok erőltetését. Az imádság nem követel, hanem kér, s amikor az ének izzón kér, akkor is alázatos hangvételűnek kell maradnia."[25]

*Veni pater páuperum,*
*Veni dator múnerum,*
*Veni lumen córdium.*[26]

---

[25] *Le Temporal de Paques á l'Avent*, Kergonan, 1948, II., 118.

[26] A Missale Romanum hivatalos magyar fordításának első két szakasza a következő:

*Jöjj, Szentlélek Istenünk,*
*add a mennyből éreznünk*
*fényességed sugarát!*

*Jöjj, szegények Atyja, te,*
*bőkezűség Istene,*
*lelkünk fényed hassa át!*

Babits Mihály e sorokat a következőképpen tolmácsolja:

*Jöjj Szentlélek-Isten, jöjj*
*s áraszd ki a mennyekből*
*fényességed sugarát!*

*Jöjj, ki árvák atyja vagy,*
*jöjj, ki szívek lángja vagy,*
*ajándékos jóbarát!*

Ez a három *Veni*, amelyek közül kettő dó-ról – a szubtonikus hangról – indul, még jobban hangsúlyos az első sor drágagyöngye, a *pater pauperum* által. Ez a Szentléleknek adott cím az evangéliumi élet mélyére hatol. A hegyibeszéd kezdetén az Úr a nyolc boldogságot a szegényekével kezdi: „Boldogok a lelkiszegények, mert övék a mennyek országa" (Mt 5,3). Jób egykori jólétét szemlélve fölkiált: „A szegényeknek atyjuk voltam!" (29,16). Ugyanakkor ez a Lélek az, aki szívünkben kiformálja adományai befogadásának képességét, ebben a lelki szegénységben és szerető kicsiségben rejlik az egyházdoktorok legfiatalabbjának, a Gyermek Jézusról nevezett Szent Teréziának az üzenete. A Szentlélek, aki Isten Ajándéka, megtanít szegénynek lenni, hogy túlcsorduló módon betöltessünk.

*Consolátor óptime,*
*Dulcis hospes ánimae,*
*Dulce refrigérium.*[27]

Ennek a strófának a dallama a domináns hangon támaszkodik meg, hogy fölmenjen a felső ré-re a Vigasztaló érzelmektől izzó hívásában. A Lélek nem más, mint a *Paraklétosz*, a „védőügyvéd", aki a védelemre szoruló ember mellé áll; Jézus így hirdette meg apostolainak az utolsó vacsora utáni beszédeiben (Jn 14,26; 16,7); jelenléte örömmé változtatja a Jézustól történt elválás szomorúságát (16,20-22). Így teljesedik be Isten ősi kívánsága, hogy „megvigasztalja népét" (Iz 40,1): „Én, én magam vagyok a ti vigasztalótok!" (51,12). „Mint a fiút, akit az anyja vigasztal, úgy vigasztallak meg én is titeket" (66,13). Az Egyház feladata az Isten iránti félelemben élni, és „betelni a Szentlélek vigaszával" (ApCsel 9,31; vö. 2Kor 1,3-7).

A keresztény ember mélységes öröme – amit érez, mert az igaz hit boldog birtokosa – nem más, mint a Szeretet Lelkének jelenléte, amit a *Dulcis hospes animae* ad tudtunkra. Az Atya és a Fiú a Lélek segítségével vesznek bennünk lakást, hogy Jézus ígéretét beteljesítsék (Jn 14,23). A lelki szelídség szintén a Lélek ajándéka (Gal 5,23), ami

[27] *Édességes vigaszunk,*
*drága vendég, szomjazunk,*
*édes lélekújulás.*
*Jöjj áldott vigasztalás,*
*drága vendég, lelkitárs,*
*legédesebb enyhülés.*

Jézust „szelíddé és alázatos szívűvé" (Mt 11,29) teszi. Ez egyébként az ő tanítványainak is jellemzője, de mindenekelőtt Isten tulajdonsága. A „legédesebb enyhülés", ami követi, e lelki balzsam még mélyebbre hatolását idézi elő. A *refrigerium* tűnik föl, ami hagyományosan a Krisztusban való megnyugvást fejezi ki, ami a választottakra a megpróbáltatások után vár.[28]

A következő strófák visszatérnek a pihenésre, a frissességre és a fényre. A Lelket hívjuk, hogy jöjjön megmosni, fürdetni, gyógyítani, eltávolítani minden lelki szárazságot, darabosságot. Ő, a Szentlélek az élő víz, amely szünet nélkül elmerít bennünket a Három-Egy belső életében, hiszen ez a keresztség óta és az örökkévalóságra a miénk.

## Összegzés

Az Egyház kincstárának e két drága darabja segít bennünket, hogy kérjük a Szentlélek eljövetelét és azt az újjáteremtést – ami egyszerre új teremtés és ráhagyatkozás –, hogy kiárassza egész testi és lelki mivoltunkra szent kenetének frissességét és édességét. A *Veni Creator* és a *Veni Sancte Spiritus* éneklése tovább segíti a két, egymást kiegészítő szöveg tartalmának kibontakozását. Korukban, műfajukban, dallamukban különböznek, ám egymással összhangban vannak, egymásra felelnek a Szentlélek közbejöttével, aki azokat ihlette.

A karoling-kori *Veni Creator*, ünnepélyesen komoly szavai s még inkább dallama miatt, a Szent Ambrus terjesztette versformában szólal meg, egyszerre erősen és gyengéden. A latin egyház kultúrájának része, a nagyszabású, ünnepélyes liturgiák – mint például a papszentelés – elmaradhatatlan éneke, a buzgó könyörgések legkifejezőbb imádsága, igazi „csúcsteljesítmény". Dicsőséges a szó héber (*kabod*) értelmében, ami egy létező súlyosságát-töménységét fejezi ki. A *Veni Creator* hathatós imádság, mert megénekli a Szeretet „nehézségi törvényét", erejét, ami egyesíti az Atyát és a Fiút a Lélek dicsőségében (1Pét 4,14).

[28] A római kánon a Krisztusban elhunytak számára „a boldogság, a világosság és a béke országát" kéri, ez utóbbi latinul a *refrigerium*. Vö. Jel 14,13.

A *Veni Sancte Spiritus* középkori szekvencia, hangsúlyaitól ritmizált és rímeitől díszes; érzékenyebb és könnyebb, részben választékos szavai, részben változatos dallama miatt. Mozgalmas, vidám, a lélegzet könnyedségével rendelkezik. A *Veni Creator* mellett nőiesnek, anyainak tűnik, s ez nem is meglepő, ha figyelembe vesszük azokat a közös szálakat, amelyek léteznek Isten Anyja, a Boldogságos Szűz Mária és a Szentlélek között, aki őt „megárnyékozta". A himnusz és a szekvencia könnyedén bevésődnek a szív emlékezetébe, hogy egyszerre erővel és édességgel telten értessék meg velünk, mi a Lélek kívánsága (vö. Róm 8,27).

Fordította: *Török József*

*Dietrich von HILDEBRAND*

# Vallás és szépség

A szépség fontos szerepet játszik a vallásos kultuszokban. Egy istenség imádásának a cselekedete lényegileg már tartalmazza azt a vágyat, hogy szépséggel vétessék körül az istenségnek megadott kultusz. Ezt a szépségre törekvést, amely a vallásos kultuszban jelentkezik „esztétizmusnak" nevezni – amint azt bizonyos idő óta egyre növekvő lendülettel számos katolikus teszi – jelzi, hogy sokan hamis fogalommal rendelkeznek mind a vallásos kultusz, mind a szépség tekintetében. Ez világosan jelentkezik, ha elemezzük az esztétizmus természetét, ahelyett, hogy kizárólag polémikus jelszóként alkalmaznánk.

Az esztétizmus értelméből kiforgatott, vagyis lényegileg romlott magatartás a szépséggel kapcsolatban. Az „esztéta"[1] úgy élvezi a szép dolgokat, amint az ember egy jó bort ízlelget. Nem a szépség önmagában birtokolt értéke iránti tisztelettel és megértéssel közelíti meg őket – noha ez az érték azt kéri, hogy neki megfelelő avagy hozzá méltó módon válaszoljanak rá –, hanem abban csak az önmagáért létező, szubjektív kielégülés forrását látja meg. Mi több, ha az „esztéta" kellően kifinomult ízléssel és alapos ismeretekkel rendelkezik, akkor a magatartása akadályozza meg abban, hogy a szépség természetének igazságot szolgáltasson. Először is, érzéketlen az összes többi érték iránt, amit a szép tárgy birtokolhat. Bármi legyen egy helyzet témája, ő kizárólagosan saját „esztétikus" élvezete vagy gyönyöre szempontjából tekint mindenre. Nem abban áll a tévedése, hogy túl nagy értéket tulajdonít a szépségnek, hanem abban, hogy elhanyagolja a többi alapvető értéket, legfőként az erkölcsi értékeket.

Egy helyzet megközelítése olyan szempontból, amely nem felel meg az ő objektív valóságának, mindig súlyos eltévelyedést, visszásságot jelent. Így például perverz dolog egy emberi drámában, amely együttérzést, rokonszenvet vagy segítő szándékú közbelépést igényel, csupán egy pszichológiai tanul-

[1] Az „esztéta" szó itt nem az esztétikummal foglalkozó tudást, hanem a „széplelket" jelöli. (*A ford.*)

mány tárgyát látni. Egy adott helyzet számbavétele kizárólagosan a tudományos elemzés szempontjából teljes mértékben nélkülözi a tárgyilagosságot, sőt egyenesen szégyenletes. Ez annak megismétlése, hogy az illető egyáltalán nem vett számot a tárgyilagos valósággal, sőt megtagad tőle minden értéket. Az „esztéta", aki egyedül az „esztétikus" szempontot ismeri el és mindent kizárólagosan a szépség felől vesz szemügyre, eltorzítja a szépség igazi természetét a maga nagyságában és mélységében. Amint már más írásainkban bizonyítottuk, lehetetlen valamit úgy bálványozni, hogy közben ne veszítenénk szem elől a javak igazi értékének megértését. Nem tudunk igazán és teljes mértékben értékelni javakat, ha nem látjuk meg azok tárgyilagos helyét az Isten által akart hierarchiában.

Az a hívő, aki megtagadná a misére menetelt azzal a kifogással, hogy a templom csúf és az ott felhangzó egyházi zene középszerű, az esztétizmus bűnébe esne, mert az esztétikai szempontot a vallási szempont fölé rendelné. Az esztétizmussal is szembekerül az ember, amikor elismeri a szépség fontosságát a vallásban és megérti azt a jogos szerepet, amit annak a kultuszban játszania kell. A hívő emberek ezért szeretnének szépséggel felruházni mindent, ami az istentisztelettel kapcsolatos. A szépségnek ez a helyes mértékű megbecsülése a Krisztus iránti szeretet, tisztelet, sőt imádás igazi gyümölcse.

Márpedig manapság számos katolikus hívő elég szerencsétlen módon azon erősködik, hogy a kultusz igazi szépséggel való „földíszítése" ellenkezik az evangéliumi szegénységgel. Ezt a súlyos tévedést, úgy tűnik, gyakran megerősíti az a bűntudat, amelyet a társadalmi igazságtalanságok iránti egykori közönyösségünk vagy a szegények jogos követeléseivel szemben tanúsított értetlenségünk okoz. Tehát az evangéliumi szegénység nevében mondják nekünk, hogy a templomok legyenek csupaszok, egyszerűek, megfosztva minden „fölösleges dísztől".

Azok a katolikusok, akik ezt mondják, összetévesztik az evangéliumi szegénységet a modern világ mindennapi egyhangúságával. Teljesen elhanyagolják azt a tényt, hogy a szépség helyettesítése a kényelemmel, és ami oly gyakran vele jár, a fényűzéssel, sokkal nagyobb ellentétben áll az evangéliumi szegénységgel, mint amennyire a szépség valaha is ellentétes lehetne, még a legtobzódóbb megjelenéseiben is. A fölösleg rendkívül kétértelmű fogalma nem más, mint az utilitarizmus (hasznossági elv) vadhajtása. Ellentétben áll az Úr szavaival: „Nemcsak kenyérrel él az ember." *The New Tower of Babel* című könyvünkben megpróbáltunk rámutatni, hogy minden kultúra bőséges ajándék, ami fölöslegesnek kellene, hogy tűnjön a haszonelvűségre berendezkedett szellemiség számára. De hála Is-

tennek, a haszonelvűség a századok során soha nem volt a keresztények jellemzője.

Assisi Szent Ferenc, aki egész élete során a végsőkig fokozott evangéliumi szegénységet gyakorolta, soha nem mondta, hogy a templomnak csupasznak, szépség nélkülinek, ridegnek kellene lennie. Ellenkezőleg, a templom és az oltár soha nem volt elég szép számára. Ugyanezt el lehet mondani Ars szent életű plébánosáról vagy Avillai Szent Terézről.

Nevetséges önellentmondás a művészi szempontból leggazdagabb templomok lebontása az evangéliumi szegénység nevében és azok nagy költségű helyettesítése csupasz, közönségességet árasztó kultikus épületekkel. Nem a templomok szépsége és pompázatossága az, ami összeférhetetlen a szegénység lelkületével és ami a szegényeket botránkoztatja, hanem a fényűzés és a haszontalan kényelem, amivel manapság oly gyakran visszaélnek. Ha a papok vissza akarnak térni az evangéliumi szegénység szelleméhez, azon a tényen kellene elgondolkodniuk, hogy bizonyos országokban, mint Németország vagy az Egyesült Államok gyakran a klérus tagjai használják a legfényűzőbb autókat, legjobb kamerákat, legmodernebb televíziós készülékeket. Az ital és a dohányzás éles ellentétben áll az Evangélium szellemével, de nem a templomok szépsége.

Egyfelől az emberek igényt tartanak arra, hogy a templomok legyenek dísztelenek, másfelől plébániák és katolikus egyetemek közösségi használatra csúf épületeket emeltetnek, fölszerelve mindenféle fényűző és haszontalan berendezéssel, s mindezt a közösségi szellem és a társadalmi segítés címén teszik.

Még a szerzetesi házakban is hasonló jelenségeket lehet tapasztalni. Márpedig a mostani átalakítások nem csupán nyilvánvaló ellentétben állnak az evangéliumi szegénységgel, hanem azokból kifejezetten világias légkör árad. A klubfotelokra és kényelmes párnázatra egészségtelen puhaság jellemző. Ezek a változtatások egyesítik magukban a pazarlást, az ízléstelen rútságot és fegyelmezetlenségre csábítanak; ez utóbbi pedig annak a minőségcsökkenésnek a jellemző tünete, ami a kortárs embert fenyegeti.

A művészetellenesség érvei néha más formát öltenek: nem ritka papoktól azt hallani, hogy a mise valami elvont, homályos dolog és ezért a templomok, főként az oltárok legyenek dísztelenek. A szentmise valóban csodálatos misztérium, amely túlhaladja értelmi képességünket, ám egyáltalán nem elvont valami. Ami elvont, az jellemző módon ésszerű, és a valósággal, a megfoghatóval, az egyénivel ellentétes. A természetfölötti világa viszont, a számunkra kinyilatkoztatott valóság az ésszerűség (a racionális) világát túlhaladja, de nem tartalmazza a legkisebb ellentmondást.

Sem a valósággal és a megfoghatóval. Ellenkezőleg, ez maga a legfőbb és abszolút valóság, lehet láthatatlan. Következésképpen a mise a legfelsőbb fokon megfogható valóság, egy Most, amelyben maga Krisztus valóságosan jelenlevő.

A szent liturgia ereje és létfontossága pontosan annak a ténynek tulajdonítható, hogy egyáltalán nem elvont és nem csupán az értelemhez vagy az egyszerű hithez szól, a teljes egész emberi személyt szólítja meg, ezernyi különféle módon. A mise a hívő ember Krisztus szent atmoszférájába helyezi a templomok ragyogásának és a szakrális szépségnek a segítségül hívásával, a liturgikus öltözetek színeivel és nemes anyagaival, nyelvezete stílusának és a gregorián ének csodálatos dallamvilágának segítségével.

Azoknak, akik a modern művészetellenességgel szemben próbálnak valamit tenni, a magukat progresszívnek nevező katolikusok szemükre vetik, hogy csak azzal foglalkoznak, ami lényegtelen, mert a lényeg, amiről szó van, az a mise és az Eukarisztia misztériuma. Ha ezáltal csak azt akarják kiemelni, hogy ez utóbbi minden másnál végtelenül fontosabb, akkor igazuk van, mikor azt állítják, hogy a templomnak, ahol a misét bemutatják és ahol a hívek áldoznak, nem kell feltétlenül szépnek lennie, a liturgikus öltözetnek sincs főbenjáró fontossága, s éppen ez a helyzet az énekkel-zenével meg a liturgikus szövegekkel. Egyedül azok a szavak fontosak, amelyek kimondásakor megtörténik az átlényegülés.

Ha azonban ők azt akarják mondani, hogy a liturgikus öltözet, az ének-zene és a szövegek együttese elhanyagolható részletkérdés, akkor súlyosan tévednek, ugyanis szoros és jellemző kapcsolat létezik valaminek a benső természete és a neki megfelelő, vele egyenértékű kifejeződés, megnyilvánulás között. Ez pedig különösen igaz a misét illetően.

A misztérium látható megjelenése, az „arc", amelynek segítségével láthatóvá válik, elsőrendű szerepet játszik és nem szabad úgy szemlélni, mint esetleges változásoknak alávetettet; s mindez igaz akkor is, ha az általa kifejezett valóság mérhetetlenül fontosabb mint maga a kifejezés.

Jóllehet a mise igazi tartalma Krisztus keresztáldozata misztériumának megjelenítése és hálaadás, mégis megfelelő mértékben nagy fontosságot kell tulajdonítani a szakrális légkörnek, amely a szavakból, gesztusokból, a zenéből, sőt magából a templomból árad, ahol a misét bemutatják. Míg a gnosztikus az anyagot és a külső formákat megveti, a keresztény megérti, hogy a lelkiállapotnak is szükséges megjelenülnie külső magatartásunkban, szavainkban, gesztusainkban. A liturgiát ez az alapelv teljes mértékben áthatja. Sőt, a teremnek vagy az épületnek, amely helyet ad az ünnepi vagy szakrális eseményeknek, vagyis a szent liturgiának, olyan légkörrel kell rendelkeznie, amely a benne lezajlott szent cselekménynek

megfelel. Kétségtelen, hogy a módozat, amelyen a kifejezés testet ölt, egyáltalán nem befolyásolja e szent misztériumok valóságát, de mégis fontos, hogy ezek a megfelelő kifejezésre rátalálhassanak.

Következésképpen, mennyire becsapja önmagát az, aki azt gondolja, hogy a templomban vagy a liturgiában a szépség szórakozottá tehet bennünket és a liturgikus misztériumok igazi tartalmától felületes foglalatosságok felé terel. Azok, akik azt harsogják, hogy a templom nem múzeum és az igazi áhítat közömbös az ilyen semmiségek iránt, önmagukról tanúskodnak. Bizonyítják, hogy képtelenek fölbecsülni egy szép és megfelelő kifejeződés fontosságát, ami végső soron az emberi természet iránti értetlenségükből forrásozik. Jóllehet életközelinek, gyakorlatiasnak vallják magukat, valójában rendkívül elvontak. Elfelejtik, hogy az igazi szépség Isten üzenetét tartalmazza, ami a lelkünket fölemeli. „A szépség láttán a léleknek szárnyai nőnek" – mondotta Platón. Mi több, a liturgiához társult szakrális szépség soha nem független, mint egy művészi alkotás, hanem mint kifejezés-kifejeződés, *alárendelt feladata* van azzal szemben, amit kifejez. Azt állítani, hogy a liturgiának szépnek kell lennie, egyáltalán nem a vallás eltorzítására törekvő esztétizmus jele, hanem jelzi az érzéket azon sajátos érték iránt, amely egy illő, megfelelő kifejezésben-kifejeződésben rejtezik.

Megesik, hogy a művészetellenség a haszonelvűséggel színeződik. A liturgia szépségét nem azzal vádolja, hogy eltereli figyelmünket a lényegről, hanem csak azt hangoztatja, hogy el kell utasítani a szépséget, mert nem nélkülözhetetlen.

Egy dolognak azonban nem kell nélkülözhetetlennek lennie ahhoz, hogy értéke legyen. A fölösleg, a bőség minden alkotási folyamatban, minden kultúrában pontosan azon értékek kapcsán jelenik meg, amelyek nem nélkülözhetetlenek egy meghatározott cél eléréséhez, témakifejezéséhez. A természet szépsége nem nélkülözhetetlen annak működéséhez; éppen így, az építészeti szépség sem szükséges feltétlenül az életünkhöz, azonban a szépség értéke sem a természetben, sem az építészetben nem kisebbedik azon tény folytán, hogy tiszta ajándék, melynek fölöslege-bősége túlhaladja az egyszerű hasznosságot.

A liturgia szakrális légköre és a szépség nem csupán érétkes és önmagában érvényes (mint az imádás vallási cselekedetének megfelelő kifejeződése), hanem fontos a hívek lelkiéletének kiteljesedése miatt is. A liturgikus mozgalom elkötelezettjei szünet nélkül hangsúlyozták, hogy a szellemtelen, unalmas imádságok, énekek a hívek vallásos magatartását eltorzítják, amikor a vallásos érzéstől erősen eltávolodott gondolatokra, fogalmakra alapoznak és olyan légkört teremtenek, amelyben Krisztus arca

torzultan és elhomályosultan jelenik meg. A *Liturgia és személyiség* című könyvünkben részletekbe menően tanulmányoztuk a liturgia felülmúlhatatlan szerepét a hívő ember megszentelődésében, noha annak elsődleges célja Isten megdicsőítése. A liturgiában dicsérjük Istent és neki hálát adunk, részt veszünk Krisztus imádságában és áldozatában. A liturgia, amikor Isten imádására Krisztushoz társultan hív bennünket, meghatározó szerepet játszik az Őbenne történő átalakulásban, és ez a szerep nem kizárólagosan a liturgia természetfölötti részének van fönntartva, hanem hozzátartozik annak formájához, szakrális szépségéhez is, ami a zsolozsma és mise szavaiban, énekeiben jelenik meg. Ennek föl nem ismerése középszerű, életidegen, csiszolatlan szellemre vall.

A liturgikus mozgalom fő célpontjainak egyike a középszerű énekek és imádságok helyettesítése volt a hivatalos, liturgikus imádságok szent szövegeivel és a gregorián zenével. Manapság a liturgikus mozgalom hanyatlásának vagyunk tanúi, mivel a liturgia veretes latin szövegeit a mindennapok egyszerű, sőt kezdetleges nyelvére fordítják, sőt önkényesen magát a liturgiát is megváltoztatják, hogy alkalmazzák a „mai időkhöz". A gregorián éneket értéktelen zenével helyettesítik, sokszor *jazz* vagy *rock and roll* a pótlék. A groteszk pótlékok Krisztus szellemét méginkább kiforgatják a maga valóságából, mint a múlt jámbor szenvelgései. A jámborság bizonyos formái vitathatatlanul avittá váltak; ám a *könnyűzene* a liturgia szakrális légkörétől nem csupán idegen, hanem azzal egyenesen ellentétes. Sokkal több mint egyszerű torzítás; a híveket kifejezetten világias hangulatba ringatja, és az amit bennük fölébreszt, kifejezetten süketté teszi őket a Krisztustól jövő szólítás meghallására.

Amikor a szakrális szépséget nem valami evilági közönségesség, hanem semleges elvonatkoztatás helyettesíti, ennek a helyettesítésnek súlyos következményei vannak a hívek életében; ugyanis, amint már rámutattunk, a katolikus liturgiát az a tény jellemzi, hogy az ember egész személyiségéhez szól. A híveket Krisztus világába nem csupán a hitük és a szigorú értelembe vett hitvallásuk emeli fel, hanem a magasabb, lelkibb világ felé segíti őket a templom szépsége, annak szakrális légköre, az oltár ragyogása, a liturgikus szövegek ritmusa, a gregorián vagy valami más, de valóban vallásos zene (mint Bach, Mozart, Beethoven vagy Bruckner miséi) fenségessége. Ebből a szempontból még a tömjén illatának is szerepe van. Minden utat igénybe venni, amely bennünket a szenthez elvezet, egyszerre mélységesen valóságra alapozott és mélységes katolikus magatartásforma. Ez valóban lényeges és fontos, mert segít szíveinket fölemelni. (...)

A II. Vatikáni Zsinaton kihirdetett liturgikus konstitúció szerint a népnyelv alkalmazása nem szoríthatja ki a gregorián éneket és vele a latin

nyelvet (54. és 116. pont). Már a X. Piusz-féle *Motu proprio* kifejtette, hogy a hívek pietását a gregorián éneknek kellene alakítania. A zsinatot követő számos megnyilatkozás nem a népnyelv alkalmazása ellen irányult, hanem a latin nyelvű gregorián ének fönntartása érdekében. Nem más ez, mint a Zsinat által szentesített liturgikus konstitúció komolyan vétele és lelkiismeretes átültetése a plébániai gyakorlatba. Ezalatt számos katolikus – a sajtó által fölnagyítva – annak ad hangot, hogy a liturgia külső formáját korunk deszakralizált életstílusához kell hozzáigazítani. Ez a követelés a liturgia természetével kapcsolatos értetlenségünkről tanúskodik, meg a tisztelet és hála hiányáról a keresztény élet kétezer éve alatt fölhalmozott csodálatos örökség iránt.

Önelégültség és nevetséges beképzeltség azt hinni, hogy a hagyományos, megszentelt formákat valami jobbal lehet helyettesíteni. Ez a beképzeltség különösen megkérdőjelezhető azoknál, akik az Egyház szemére vetik a „triumfalizmus" vétségét. Egyfelől azzal vádolják az Egyházat, hogy hiányzik belőle az alázatosság, amikor egyedül magának követeli az isteni kinyilatkoztatás teljességének letéteményét, jóllehet észrevehetnék a vádaskodók: ennek a követelésnek az eredete az Egyház természetében gyökerezik és isteni küldetéséből következik. Másfelől nevetségesen gőgösnek mutatkoznak, amikor kiindulópontként föltételezik, hogy korunk minden, ezt megelőző kornál magasabb rendű.

Manapság tiltakozások hallatszanak a kötött szövegű imádságok ellen, mondván: igencsak unalmasak az Istent dicsérő és dicsőítő fölkiáltások, amelyek a *Gloria* és a mise más szövegeinek láncolatát alkotják; helyettük inkább a mindennapi életünk gondjait-bajait kellene fölemlegetni. Ezek a gyermetegségek bizonyítják, Lichtenbergnek mennyire igaza volt, amikor azt mondta: ha egy majom olvasná Szent Pál leveleit, csak a saját arcképét fedezné föl bennük. Meg lehet kérdezni, vajon a mi „modern teológusaink" nem fognak-e hamarosan – Hitler példájára – gyártani egy új Miatyánk-változatot?[2] A Miatyánkban ugyanis a hangsúly Isten abszolút elsőségén van, és ez az, ami taszítólag hat a jellemzően modern észjárásra. Emellett egyetlen kérés: „Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma", vonatkozik az ember földi jólétére, minden más Istennel, az ő országával és a mi örök üdvösségünkkel áll kapcsolatban.

Fordította: *Török József*

---

[2] Az elmúlt években hazai példa is akadt erre az egyik katolikus gimnáziumban, ahol a „kisközösségi" misére minden nap más és más tanuló írta át a Miatyánkot, hogy (a felelős lelkiatya szavai szerint) „korszerű" legyen. *(A ford. megjegyzése)*

*Étienne GARIN*

# A karizmatikus megújulás és az új közösségek: egy prófétai valóság

A '70-es évek elején kezdett terjedni Európában a karizmatikus megújulás, magával hozva sok imacsoport és számos új közösség igen gyors létrejöttét Franciaországban. A mi öreg európai Egyházunk kapott néhány új vonást, amelyekhez apránként mindenki hozzászokott. Már nem a „szekták" „szapulásának" idejét éljük, amint azt olykor szóvá tették.[1] Manapság ugyanúgy részt vesznek az Egyház missziójában az új közösségek, mint a régebbi szerzetesrendek és kongregációk, a lelkipásztorkodásnak az Egyház intézményére jellemző dinamizmust és megújulást adva. A püspökök arra hívják őket, hogy vegyék ki a részüket a szolgálatokból, és plébániákat bíznak rájuk.

Erősnek bizonyulnak az imacsoportok és az új közösségek, melyek egy új pünkösdből és abból a vágyból születtek, hogy napról napra a Szentlélek vezetése alatt éljenek. Tagjaik tanúsítják, hogy számukra megadatott egy Lélek-áradás megtapasztalása, és hogy ettől fogva mindent magától a Szentlélektől kapottként élnek meg. Ő az, aki vezeti őket és aki megnyilvánul bennük úgy a teológiai élet ajándéka által, mint az előre nem látható karizmákon keresztül.

Tekintetünket először a karizmatikus megújulás franciaországi megjelenésére és elterjedésére irányítjuk. Majd belátjuk, hogy az

[1] Új közösségek régi tagjainak szerkesztésében megjelent „A Szentlélek hajótöröttjei, szekták a Katolikus Egyházban" (Thierry Baffoy, Antoine Delestre, Jean-Paul Sauzet. Seuil, 1996) című könyvének volt egy valós de tiszavirág életű médiasikere. Ugyanakkor ezt a vádló címet nyomatékosan elvetették a francia katolikus egyház hierarchiájának legmagasabb körei.

egyidejű és állandó sikerek és gyengeségek fontos és hathatós rendszerezést tettek szükségessé ugyanúgy az Egyház kérésére, mint magában a megújulásban felmerülő rend utáni vágyból. Végül több más, a karizmatikus jelenségről szóló írás után saját írásunkat is figyelmükbe ajánljuk.

## Fenomenológiai szempont: karizmatikus ima-összejövetelek az új közösségekben

### *A karizmatikus ima-összejövetelek meglepő feltűnése*

A zsinat megnyitásakor XXIII. János azért imádkozott, hogy az Egyház egy új pünkösdöt éljen meg: hogy maga a Szentlélek adja meg az Egyháznak egy „aggiornamento" megvalósítását. Tény, hogy rengeteg átalakulás vette kezdetét a II. Vatikáni Zsinattal. Teológusok segítségével a püspökök kitartóan dolgoztak liturgiai, biblikus, teológiai, morális... és természetesen az Egyház egészét érintő újítások végrehajtásán. Ki ne ismerné fel magának a Szentléleknek a művét ott, ahol a Zsinat ígéretei túlszárnyalnak minden előzetes elképzelést vagy reményt? Ehhez járult még hozzá egy olyan megújulás, amit Egyházunk felelősei aligha gondoltak volna és amely őket is alaposan meglepte: egy keresztségmegújítás. Maga a Szentlélek fuvallata mutatkozott meg úgy, mint egy szélvész és egy szíveket lángra gyújtó tűz. Néhány – pünkösdistákkal kapcsolatban álló – katolikus azért imádkozott, hogy ők is megkapják a Lelket, és ez meg is történt úgy, mintha a Szentlélek besüvített volna ezen a résen át: pünkösd megtapasztalása, melyet először „Szentlélekben való megkeresztelkedésnek", később egyszerűen „Lélek-áradásnak" neveztek, mivel a Lélek a keresztség révén már minden keresztényben lakást vett. A régen megkereszteltek leggyakrabban kézrátétel során tapasztalták meg önmagukban a Lélek valós szabadítását, Aki a Feltámadottról teljes bizonyossággal tanúskodó emberekké formálta őket. 1972 és 1974 között Európában gomba módra kezdtek szaporodni a karizmatikus ima-összejövetelek, melyek leggyakrabban a hagyományos plébániai

közösségeken kívül jelentek meg egyre többfelé. Tőlük indult el a dicsőítés, a nyelveken való éneklés, a prófétai beszéd, egy szóval karizmák tömkelege, melyek közül a legelképesztőbbek a gyógyulások és a meglepetésszerű megtérések. Úgy tűnt, a Szentlélek minden óvatosságot félretett: Ő, aki oly diszkréten adja magát a szentségek által, most áradó folyóként örvendezteti meg mindazokat, akik bizakodó lélekkel kérik kiáradását. Mint az *Apostolok cselekedeteinek* idejében a Lélek „leszáll" mindenféle korú és életállapotú férfira és nőre, lelkipásztorkodásban elkötelezett, hűséges plébániai hívekre éppúgy, mint a vallásukat nem gyakorlókra vagy olyan emberekre, akiktől az egyházi élet teljesen idegen. Hogy még nagyobb legyen az amúgy is szembetűnő keveredés, ezek az összejövetelek egybegyűjtenek különböző keresztény felekezetekhez tartozókat úgy, hogy papok és lelkipásztorok újra együtt imádkoznak. Mi több, e közösségek számottevő része szokatlan módon hirdeti az Örömhírt: az utcákon és tereken kiáltják és éneklik: „Ő él akkor is, ha már 2000 éve annak, hogy értünk meghalt".

*Az Egyház meglepettsége és aggodalma*

Hogyan is csodálkozhatnánk azon, ha a keresztények nagy része elzárkózik ettől az ellenőrizhetetlen burjánzástól? Vajon valóban egy új pünkösdről van itt szó, amely legitimizálja a kérdésfeltevést: tán csak nem „részegek", vagyis némileg megmámorosodottak, exaltáltak, vagy – néhány kevésbé kiegyensúlyozott vezető által – manipulált tömegjelenség alanyai. De sokan elégedtek meg annyival, hogy külsőségeken lovagoljanak: az allelujázás alatt felemelt kezeken, néhányak túlkapásain és illúzióin. Könnyű volt csipkelődni, kipellengérezni egy állítólagos „közvetlen istentapasztalatot"..., és mégis ez az, amit annyian csináltak.

Időközben a karizmatikus csoportok folyamatosan működtek és maradandó gyümölcsöket hoztak: közösségek születtek, melyekből számos fiatal és kevésbé fiatal olyan nagylelkűen kötelezte el magát, hogy a kongregációk és a szemináriumok megirigyelhették őket.

*Karizmatikus ima-összejövetelek az új közösségek berkeiben*

A megújulás áramlata a rendszeresen, hetenként egy este tartott karizmatikus imaalkalmakból indult ki. Mindenki eljött, hogy igya a Szentlelket, mintha magából Jézus Szívéből inna, és hogy táplálkozzon a kapott és hirdetett Igéből. Bárki jöhet vagy el is mehet, szólhat vagy csendben maradhat, énekelhet vagy egyszerűen csak jelen van. Kezdettől fogva megvolt minden egyes imaközösségnek a maga „pásztora", leggyakrabban az, aki körül az imádkozók összegyűltek. Laza egymáshoz kapcsolódás. A közösségek nagyon gyorsan kialakultak. Fantasztikusan vonzó hatást gyakorolnak egy olyan időszakban, ahol a hagyományos közösségekbe csak igen kevés újonc kéri felvételét. Szinte mindegyik közösség egy vagy több karizmatikus „vezető" körül kristályosodott ki.[2] Ezek közül néhány csak ideig-óráig létezett, mások, a kisebbek kevésbé váltak ismertté.

Próbáljuk felvázolni létrejöttük lényegét a karizmatikus megújulást jellemző pünkösdi tapasztalatból kiindulva.

*Minden egyes karizmatikus imaalkalom várakozás pünkösd megtapasztalására*

„Küldd el Lelkedet, Uram, és minden életre kel. Te megújítod a föld színét" (Zsolt 130. 30). A hetenkénti ima-összejövetelek során, mint az apostolok az emeleti teremben, mindnyájan a Lélek új megnyilvánulását várják Jézus ígéretének megfelelően. A résztvevők hite megmutatkozik a Lélek akaratának való önátadásban, aki pillanatról-pillanatra irányítja a közösség imáját, hogy ezáltal az Egyház élő sejtjévé formálja őket. Valóban a közösség, amennyire csak képes rá, minden történésben hagyja, hogy a Szentlélek vezesse őket. A Szentlélektől kapják egy résztvevőn keresztül azt az Igét, amellyel a

[2] Pierre Goursat és Martine Catta körül az Emmánuel közösség, Laurent Fabre körül a Chemin Neuf (Új Út), Jacques Langhart, Maurice Bernon és Yves Capony körül a Théophanie, Jacky Parmentier körül a Szent Kereszt, Pascal Pingault körül az Élet Kenyere, Bertrand Lepesant Körül a Jákob Kútja, Jean-Michel Rousseau körül az Új Világ... hogy csak azokról a közösségekről beszéljünk, melyek látványos növekedést mutattak a megújulás első éveiben Franciaországban.

közösség táplálkozik. Mindnyájan a Szentléleknek tulajdonítják a karizmákat, amelyek építik a közösséget, megörvendeztetik a tagokat valamint egyesítik őket a hálaadásban és a dicsőítésben.

Végül is a Szentlélek különböző módon formálja minden megkeresztelt ember személyiségét az ajándékok és a karizmák által, melyeket arra adja, hogy Krisztus Testének építésére használják; és ezeknek köszönhető, hogy a Lélek alakítja a közösség imáját, mivel ezeken keresztül nyilvánul meg egészen váratlan módon. A közösség imája így személyesen a Szentlélek és a tagok közös műveként mutatkozik meg, akik, úgy tűnik, befogadták Őt, és engedelmeskednek Neki. Az egyházatyák szünergizmusról, együttmunkálkodásról beszélnének.

*Maga a Szentlélek található az új közösségek eredeténél*

Szent Pál emlékezteti a korintusiakat, hogy a karizmákat a közösség, Krisztus Testének épülésére kapják:

„A Lélek megnyilvánulásait mindenki azért kapja, hogy használjon vele. Az egyik ugyanis a bölcsesség ajándékát kapja a Lélektől, a másik a tudás adományát ugyanattól a Lélektől, a harmadik a hitet kapja ugyanabban a Lélekben vagy pedig a gyógyítás adományát szintén ugyanabban a Lélekben. Van, aki csodatevő hatalmat kap, van, akinek a prófétálásnak vagy a szellemek elbírálásának képessége jut osztályrészül. Más különféle nyelveket vagy pedig a nyelvek értelmezését nyeri el ajándékul. Mindezt azonban egy és ugyanaz a Lélek műveli, tetszése szerint osztva kinek-kinek. A test ugyan egy, de sok tagja van, a testnek ez a sok tagja azonban mégis egy test. Így Krisztus is. Mi ugyanis mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a keresztséggel: akár zsidók, akár pogányok, akár rabszolgák, akár szabadok. Mindannyiunkat egy Lélek itatott át." (1Kor 12,7-13)

Hogyan csodálkozhatnánk ezek után azon, hogy pünkösd lendülete közösségek alakulásához vezet? Bizonyos, hogy azok a megkereszteltek, akik megújultak a Lélek-áradás által, egyszerűen a

már létező keresztény közösségek számára is odaadhatták volna karizmáikat, de új bort régi tömlőbe, új foltot régi szövetre...

*Az új közösségek „karizmatikus" pásztorok körül jöttek létre*

Ezek a pásztorok olyan Lélek-áradást éltek meg, amely során Krisztus emberek iránt érzett szeretete lángra gyújtotta a szívüket: erővel hirdetik Jézus Krisztus Örömhírét, és jelek igazolják szavaikat: szívek megtérése, próféciák, olykor gyógyulások. A feltámadt Krisztusról tesznek tanúságot.

Ezek a pásztorok meg tudják érinteni a szíveket, mernek hívni, ígérik, hogy hozzájuk csatlakozva igazi öröm lesz a Jézussal való találkozás. Mindannyiuknak lehet vezetői tehetsége. Ráadásul korunk fiataljainak legbensőbb várakozására adnak választ. A Zsinatot követő kérdések újbóli felvetése és '68 májusa oda vezetett, hogy a fiatalok felszabadultak az öregek mindennemű gyámkodása alól. A fiatalság gondolkodó mesterek és lelki atyák hiányában megfosztottnak érezte magát attól a biztonságtól, amelyre szüksége van biztos támpontot adó értékek felkutatásához. Elég volt megjelennie egy Szentlélektől vezetett embernek és sokan azonnal beiratkoztak az iskolájába.

*A Szentlélek irányítása alatt kialakult közösségek hamarosan hozzáláttak önmaguk megszervezéséhez*

Azokhoz az imacsoportokhoz hasonlóan, amelyeknek ezek a közösségek lettek az egyik gyümölcse, ők is úgy terveznek, hogy mindent a Szentlélektől kapjanak. Tagjaik meg vannak győződve arról, hogy őket a Szentlélek azért vezette oda, hogy csatlakozzanak a közösséghez. Azt gondolják, hogy az ő karizmatikus közösségükben mindent a Lélektől kapnak az egyes tagokon és mindenkin keresztül.

A kezdeteknél ez így is van. Semmiről sem döntenek a közösségben anélkül, hogy a Szentlelket ne hívnák, és megerősítést ne kapnának mindannyiuk egyhangú és boldog beleegyezése által, miszerint a hozott döntés megfelel a Lélek szándékának. Ily módon kapta minden egyes közösség a nevét, amely mint a „keresztségben", a közösséget új teremtménnyé teszi, és minden tagnak megadja a bizonyosságot,

hogy közössége Isten ajándéka. Hasonló módon alakultak ki a közösségek első struktúrái. Mindegyik csoport megkapja imádságban azt, ami leginkább jellemző rá, hogy mi módon kell az evangéliumot élnie, az apostoli elköteleződést, tanúságtételük módját, az új tagok kiválasztásának menetét...

*A Lélek ajándékaiban ki is kell tartani*

E kitartás az állandóságot foglalja magába, és nem egy állandó tevékenykedést. Akkor is, ha az új közösségek hűségesek maradnak a karizmatikus ima-összejövetelekhez, a fontos döntések egyre inkább kisszámú felelősök kezébe kerülnek; mindannyian vallják, hogy ezt a helyüket a Szentlélektől kapták, a közösség tagjai elfogadják őket, tehát örömmel engedelmeskednek is nekik. Idővel minden úgy alakul, hogy a közösség tagjainak egyre inkább ki kell venniük részüket abból a szolgálatból, melyet a karizmák használatának segítségével, annak idején mások láttak el.

Számos újítás ad ezeknek a közösségeknek fiatal és változatos arculatot: tagjaik gyakran a legkülönfélébb életkörülményekből kerülnek ki, liturgiájuk a rögtönzés tapasztalatából forrásozik a spontán összejövetelek során, az Evangélium hirdetésének módja is új, hiszen visszhangja azok megtérésének, akik hirdetik. Az első időkben ez az igehirdetés kérügmatikus, és elsősorban tanúságtételekből áll; lassanként a „régiek" által kidolgozott katekézissé válik, amelyet átadnak a „tanulóknak", akik pedig megtanulják, és egyre inkább tovább is adják, mint egy tananyagot. A közösségek többé már első sorban nem tanítványok gyülekezete, hanem az Egyház élő és alkotó sejtjeivé válnak.

## Érlelődés sikerek és gyengeségek közepett

A karizmatikus megújulás mozgalma számos megkeresztelt embert vitt bele egy olyan lelki kalandba, amelyet csak gyümölcseiről ítélhetünk meg. Az Egyház felelősei alázatos óvatosságukban nagyrészt megőrizték Gamáliel Szanhedrinben elhangzott véleményét:

„Ezért most azt mondom nektek, hagyjátok békén ezeket az embereket, és engedjétek őket szabadon. Ha ez az elgondolás vagy moz-

galom emberektől származik, magától felbomlik. De ha Istentől van, nem tudjátok szétoszlatni őket, és úgy látszana, mintha Istennel szállnátok szembe." (ApCsel 5,38-39)

Mára már kialakult a megújulás arculata. Ugyanakkor eredményessége sem tudja feledtetni szövevényes történetét.

*Számos állítását megerősítették és helyesnek fogadták el*

Úgy, mint:

– az imádság és a dicsőítés elsőbbsége. Bármibe is kezdenénk bele, a Szentlélek hívása előzze meg az emberi eszközök használatát,

– fontos egy örömteli testvéri együttlét, számolva az emberek érzelmi dimenzióival,

– mindenkinek szóló hívás az életszentségre a hagyományos tanítás szerint, ahelyett, hogy úgy tüntetnék fel, mintha ez csak az evangéliumi tökéletesség állapotában elkötelezetteknek lenne fenntartva,

– hívek arra való buzdítása, hogy mély lelki életet éljenek épp a hétköznapok során

– bátorítás egy merész, mindenek előtt kerügmatikus evangelizációra.

*Ugyanakkor a számos szélsőség vagy gyengeség felett sem hunyhatunk szemet*

Hogyan is lehetett volna másképp? Minden keresés, minden új kísérlet ismeri ezeket. Legtöbbek számára e gyengeségek ugyanolyanok, mint amilyenek bármely társadalmi csoportra jellemzőek, legyen az családi, szakmai, politikai vagy vallási. Vegyük a leggyakoribbakat:

– Lelkipásztorok vagy más felelősök az ima-összejöveteleken éppúgy, mint az új közösségekben, az Evangéliumnak kevésbé megfelelő tekintélyelvűségről tettek vagy tesznek tanúságot. Néhányan, leggyakrabban anélkül, hogy valójában tudatában lennének, visszaéltek vagy visszaélnek hatalmukkal, és ennek olykor súlyos következményei vannak. Egyesek alig-alig tesznek lépéseket

elkerülendő a guruvá válás vagy a személyi kultusz kialakulásának kockázatát.

– Olykor sajnálatos zűrzavar támadt. Egyszerű ráérzések is karizmáknak tűnhetnek; csoportjelenségek közösségi lelki élménynek; beteges behódolás pedig engedelmességnek.

– Nincs kellő gyakorlatunk a pszichikai és a lelki élet valóságainak nehéz megkülönböztetésében, és ez kétértelműségeknek ad teret a belső gyógyulásokat illetően.

– Mint bárhol másutt, ahol férfiak és nők együtt élnek meg valamilyen radikális tapasztalatot, ott fundamentalizmus, integrizmus, exkluzívizmus jelei mutatkozhatnak.

Néhány imacsoport és közösség elhalt valamilyen szélsőség vagy félresiklás következtében, de mások is eltűnhetnek, ha nem sikerül egymással újra egységre jutniuk.

*Mindemellett tagadhatatlan érlelődés ment végbe az évek során*

Ez az érlelődés egyfajta szervezettségben és rendszerezésben mutatkozik meg, amely apránként letöri a lappangó devianciákat és mederbe tereli a túlkapásokat. Ez az éretté válás magának a karizmatikus megújulásnak és az egész Egyháznak is a műve, hiszen az sokféle módon játszott szerepet benne.

Mindenek előtt Franciaországban az a nyugtalanság, melyet a katolikus Egyház felelőseinek nagy része érez és kifejez a karizmatikus megújulás jelenségével kapcsolatban, ez utóbbit arra ösztökélte, hogy feltegye magának a kérdést mindannak hitelességéről, melyet megélésre kapott. Katolikus tagjai azt akarták, hogy mint ilyenek, hivatalosan is elismerést nyerjenek. Miközben arra törekedtek, hogy bebizonyítsák hitük ortodoxiáját, szívükben arra vágytak, hogy bizalmi kapcsolatuk legyen a hierarchiával. Minden egyházmegyében a „püspök imacsoportokhoz és új közösségekhez küldött képviselőitől" kapott segítség közelebb hozta őket a Tradíció kincseihez. Sőt, a különböző javaslatok arra indították a közösségeket, hogy az új kánonjog javaslata alapján kérjék elismerésüket „hívek magán vagy hivatalos társulásaként". Hasonló rendszabályozásnak voltak kedvező hatásai, de ez nem mindenütt történt megfelelő módon. Ezáltal jelen-

tősen alábbhagyott az ökumenikus és főként felekezetközi együttműködés, mint ahogy ma a megújulásnak kevés olyan katolikus tagja van, aki szívén viselné más felekezetű keresztényekkel való közös imádkozást és evangelizálást. Az ilyen irányú kitérő aligha felelne meg pünkösdi hivatásuknak. Ugyanígy, a kánoni elismerések talán rövidre zárták korunk keresztény nemzedékeinek igényeihez jobban illő, új struktúrák keresését.[3] Végül is, jó néhány új közösség hagyományos szerzetesrendek felépítését követte, ami helyesnek is bizonyult; de sajnálatos módon néhányan olyan struktúrákat alkalmaztak, melyeket számos kongregáció már előzőleg elvetett.

A megújulás életrevalósága azt is lehetővé tette számára, hogy saját érlelődésének kimunkálója legyen. Saját maga érzett rá arra, hogy szüksége van a strukturáltságra és a rendszabályozásra. Így az imacsoportok hamar „regionális egységeket" alkottak, valamint lelkigyakorlatokat tartottak a vezetőknek és a „magoknak". Sőt, minthogy a Lélekben való élet megköveteli azt is, hogy képesek legyünk a lelkek megkülönböztetésére és egymás lelki kísérésére, képzések indultak válaszul erre a valós elvárásra.

## Három új tanulmány a karizmatikus jelenségről

A karizmatikus megújulás eseménye elég fontos Egyházunkban ahhoz, hogy a klerikusok és szociológusok megpróbálják elhelyezni. Mielőtt e jelenségről szóló gondolatainkat előadnánk, bemutatnánk két másik véleményt, melyekről gyakran hallani.

### *Egy mára már többé-kevésbé lecsendesedett keresztény utópia ideje*

Az Egyház történelme időszakonként magába foglal utópisztikus jelenségeket. Végeredményben minden kor ismer „megvilágosodottakat" a montanizmustól kezdve Joachim á Fiore-on keresztül, aki a

[3] Marie Aleth Trapet könyvéből: *Pour l'avenir des nouvelles communautés dans l'Église,* 1987.

Lélek korszakának eseményét hirdette, Pierre Valdes-ig és a reformáció idejének „alumbradosai"-ig. Egyesek szerint a karizmatikus megújulás „ébredés" annyi más többé-kevésbé félresiklott megnyilvánulás után. Ez utóbbiak megmaradt része egy-egy veszélyes fellángolás után szerencsésen megtalálhatta volna a Tradíció irányát és magáévá tehette volna a katolikus bölcsességet. Egy hajszál híján átvészelték, de ha ma tennék ezt, gyakorlatilag ugyanúgy eltűntek volna a túlkapások. Ez az egész, naivságának egy pillanatában megzavarodott ifjúság, ezután hagyományos módon tudná szolgálni az Egyházat, és felválthatná a már idősödő félben lévő embereket, akik eddig szolgáltak. Nem kell itt mindenféle Lélek-áradásról, nyelveken való éneklésről, még kevésbé gyógyulásokról és mindezekről az illuzórikus karizmákról beszélni, amik valójában nem is lehetnek mások, mint pszicho-szociológiai megnyilvánulások, amelyekkel minden – akármilyen vezető által irányított – jámbor tömegben találkozunk. Fontos lenne a teológiai életben tisztán megkülönböztetni, hogy mi a hit, a remény és a tevékeny szeretet. A megújulásnak most még inkább hagynia kell, hogy a Tradíció tanítsa őt, és alázatosan el kell foglalnia helyét az Egyházban!

## Értékes hozomány az Egyház számára

*A megújulás és az új közösségek értékes gyümölcsöket hoztak*

Hogyan is ne fogadnánk ezeket hálával? Mennyi üres életet tölt be ez a váratlan ajándék. A hierarchia fogékony egy vitathatatlan tényre: számos papi hivatás született új közösségekben, jó néhány pedig az ima-összejövetelekből kelt szárnyra, ahol megerősödtek. Egyébként, miután hosszú időn át gyanúsították azzal a megújulás tagjait, hogy távol tartják magukat minden egyházi vagy szociális elköteleződéstől, mára már nyilvánvalóvá vált, hogy épp ellenkezőleg sok plébániai, kórházi vagy gimnáziumi hitoktató, liturgiavezető a karizmatikus megújulásból indult el, és jó néhánynak volt életre szóló karizmatikus

tapasztalata azok közül, akiket az Egyház a diakonátus szolgálatára hívott.

*A karizmatikus megújulás tagjainak bizonyos magatartásformáit mára már szép csendesen sok keresztény átvette*

Mint ahogyan a szivacs szívja fel a vizet, szinte észre sem véve vettek át keresztények bizonyos viselkedési formákat, melyek a húsz évvel ezelőtti Egyházban még kevésbé voltak megszokottak. Imádkoznak a megújulás néhány énekével. Gyakori lett a személyes tanúságtétel az egész Egyházban. Azelőtt ki mert volna az Úrral való kapcsolatáról nyilvánosan beszélni? Manapság a lelkigyakorlatok jó része néhány ember tanúságtételével kezdődik, és amikor keresztények osztják meg egymással élményeiket, a mondanivalójuk már nem abban merül ki, hogy ki mit tesz vagy gondol, hanem egyre inkább a legszemélyesebb lelki életük tapasztalatait érinti.

Már nem borsózik a keresztények háta, ha VI. Pál kijelentésére emlékeztetik őket: „A megújulás esély az Egyház számára". Egyetértenek annak elismerésében, hogy az Egyház sok kegyelmet nyert általa.

*Tartós prófétai jellegű meghívás*

Néhányan úgy tekintik az imacsoportokat és az új közösségeket, mint az egész Egyháznak címzett sürgető felhívást, mint az Úrtól kapott jelet. Hála ennek a beszédes jelnek, az Egyház jobban megérti, mire hívja őt a Szentlélek. Mivel minden prófétai jel megszólítás. Egyedül az Úr kezdeményez, azután az Egyház valósítja meg azt, amire hívást kapott. Ez a jel megengedi, hogy lássuk azt, amit nem láttunk tisztán, halljuk azt, amit csak félig hallottunk, és megfelelő módon cselekedjünk. A Szentírás mutatja számunkra, hogy a próféták Isten népéből kerültek ki, és olyan kenetben részesülnek, amely megadja nekik azt, hogy Isten nevében beszéljenek és cselekedjenek. Szent Pál pontosítja szerepüket: „Aki viszont prófétál, az emberek épülésére, buzdítására és vigasztalására beszél" (1Kor 14,3). Úgy tű-

nik számunkra, hogy a karizmatikus megújulás és az Egyház kapcsolatának lényege összefoglalható egy ilyen prófétai misszióban.

## A karizmatikus megújulás és az új közösségek: erőteljes prófétai meghívás

Az Egyházban a prófécia magának a Szentléleknek a szándékait fejezi ki. Még ha ezek a kívánalmak alapvetően ismertek is előttünk, a Lélek mindig új módon tárja elénk, mivel ezeket újra meg kell valósítani és emlékeztetni kell rájuk, hogyha olykor kissé feledésbe merülnek. Jézus mondta nekünk: „Az Igazság Lelke majd elvezet benneteket a teljes igazságra. Nem magától fog beszélni, hanem azt mondja el, amit hall, és a jövendőt fogja hirdetni nektek. Megdicsőít engem, mert az enyémből kapja, amit majd hirdet nektek" (Jn 16, 13-14). Összességében nézve így lehet a mai Egyház számára prófétai jelnek tekinteni a karizmatikus megújulást: Szentlélektől született emberi mű; valóság, mely szól és utat mutat számunkra. Jelenléte lehetőséget nyújt az egész Egyháznak, hogy jobban felismerje a Szentlélek bizonyos szándékait, melyeket korunk nehezen lát, s melyeket nehezen valósít meg az Egyház akkor is, ha ugyanez a Lélek már sokféle módon ismertette velünk akaratát, nevezetesen a Zsinat által, amely fény az elközelgő időkre. Vegyünk számba néhány felhívást és emlékeztetést, melyet úgy tűnik, e prófétai jelen keresztül akar adni számunkra a Szentlélek.

### *Látni és felismerni az erős lelki várakozást, mely sok kortársunkban dolgozik*

Az ő vallási közömbösségük csak látszólagos, mivel a karizmatikus megújulás tagjainak hívására, ahelyett, hogy pusztában tévelyegnének, egész tömegek indultak Krisztus után. Még az individualista, materialista, szkeptikus, ikonoklaszt viselkedés mögött is fájó kérdések rejteznek. A pillanatnyi örömök eszeveszett hajszolása mögött is meghúzódik egy égető, lelki éhség és szomjúság, melyet kevésbé vesznek észre azok, akik csillapíthatnák. Nem látjuk be azt sem, hogy

mivel mi nem számolunk vele, ez a lelki vágyakozás oly mértékben fordul egyre inkább a keleti gondolkodáshoz vagy a New Age tengernyi kínálata felé, melyre soha nem is gondoltunk volna? A mai Egyház tehát reménykedhet, látva a karizmatikus jelenséget: a Szentlélek ma éppúgy munkálkodik benne, mint minden korban. Szent Ágostonnal együtt megerősítheti az Egyház kortársaink előtt, hogy az ember szíve nyugtalan addig, míg meg nem találta Krisztust.

*„Kérügmatikus" módon hirdetni Jézus Krisztus örömhírét, hogy ezáltal evangelizáljuk a mai világot*

Az ilyen kijelentés sok szívet megérint. Amint azt az *Apostolok cselekedetei* ránk hagyta, maga a Lélek teszi élővé az Igét, és Ő teszi hitelessé jelek által. Szent Pál ilyen kijelentéssel dicsekszik: „az üzenet őrültsége révén, nehogy Krisztus keresztje elveszítse erejét". Így történik, hogy a karizmatikus ima-összejöveteleken, amikor valaki a hitéről tesz tanúságot, a hallgatók közül sokak szívét megérinti, és azon nyomban Krisztus nyomába szegődnek, életüket Lévi módjára megváltoztatva. A mai Egyház vajon nem arra kapott meghívást, hogy újra megtalálja a bátorságot egy ilyen kérügmatikus igehirdetésre, helyet adva azoknak, akik tanúságot tennének megtérésükről, „szabadulásuk" tapasztalatáról? Az új nemzedékek megkeresztelteljeinek, akik alig ismerik a keresztény kultúrát, szükségük van arra, hogy meghallják a hitnek ezt az első szavát, mielőtt gondosan rendszerezett tanítást hallgatnának.

*Az ökumenizmusnak is útja ez a „kérügmatikus" hithirdetés*

A karizmatikus megújulás elején 1973-ban, katolikus tagjainak módjuk volt pünkösdistákkal, evangélikusokkal vagy más felekezetűekkel találkozni, miközben együtt hirdették a kérügmát. Akkor hasonló módon tapasztalták, és tapasztalják most is az egységet, mint a tanítványok pünkösd után: „A sok hívő mind egy szív, egy lélek volt. Egyikük sem mondta vagyonát sajátjának, mindenük közös volt. Az apostolok nagy erővel tanúsították Urunk, Jézus feltámadását, és mindnyájan bőségesen részesültek a kegyelemben." (ApCsel 4,32-33)

*Merni kérni és használni a karizmákat az Egyházban, mint az Apostolok cselekedeteinek idejében*

A keresztség által természetesen mindnyájan megkaptuk a Szentlélek ajándékát, a hitben, reményben és szeretetben való életet. Mindannyiunk feladata, hogy éljünk belőle és felhasználjuk ezt az ajándékot. De nem az egész Egyháznak kellett volna még jobban kérnie a Szentlélektől, hogy Ő maga érintse meg a szíveket, és fedje fel jelenlétét a karizmákon keresztül?

Végül is a karizmák mutatják, hogy maga a Szentlélek, a Szentháromság harmadik Személye indítja azt, aki használja azokat. Ezek csak másodlagosan emberi alkotások. Csak akkor ismerheti el minden egyes keresztény Krisztust még jobban Urának, ha látja a Szentlélek valóságos jelenlétét hatalommal kinyilvánító jeleket.

Egyébként az Evangélium első sorban azok számára jó hír, akik rászorulnak a megmentésre. „Nem az igazakért jöttem, hanem a bűnösökért" mondta Jézus, miután együtt étkezett velük. Mindamellett, amikor a Szentlélek ugyanúgy dolgozik a bezárt szívekben, mint a „tökéleteseknél", az nem egyformán fog minden esetben megnyilvánulni. A karizmatikus megújulás megmutatja számunkra, hogy a karizmák, mint a gyógyítás és az ismeret szava erőteljesebben vonzza azokat, akik alig ismerték még Jézust, vagy valamiképpen eltávolodtak tőle. Az ilyen jelek bármilyen tanításnál hitelesebbé teszik szemükben a hirdetett Igét, és rengeteg megtérést vonnak maguk után.

*Boldog testvéri közösségben ünnepelni az Örömhír továbbadását*

Ez az égi lakomának, a Bárány mennyegzőjének prófétai meghirdetése. Az evangélisták bemutatják számunkra Jézust, aki ugyanúgy asztalhoz ül a bűnösökkel, mint a barátaival: Mártával, Máriával és Lázárral, és aki épp egy étkezést hagyott emlékezetéül. Liturgiáink mindig igyekeznek csodálatossá tenni ezt az ünnepet énekkarok és hangszerek, fény és tömjén segítségével. De Istennek és a feltámadt Jézusnak szóló ilyen fajta dicséret jobban megfelel a tapasztalt sok

mindent megélt kereszténynek, mint azoknak az embereknek, akik még kevésbé oltódtak bele az Egyház hitébe. Ez utóbbiak evangelizálásához a karizmatikus megújulás olyan ünnepi légkört teremt, amely kedvet csinál a közös összejövetelekhez, ahol együtt dicsőítenek, hallgatják az Igét és közösen hálát adnak; bárki tanúságot tehet az Úrral való személyes kapcsolatáról, és kitalálhat egyéni módokat, amelyekkel kifejezi azt az örömöt, amellyel az Úr megajándékozta őt. Öröm a nyelveken való éneklés anélkül, hogy teológiailag tökéletes körmondatokat kellene formálni, öröm annak a belső lelkesedésnek testi kifejezése, amit nem is tudnak hogyan kimondani, öröm átölelve a mellettünk levőt elmondani neki, hogy mennyire telve vagyunk az Úr szeretetével egyszerűen csak ennyit szólva: az Úr csodálatos!... Öröm táncolni az Úrnak a hagyományos izraeli táncokat segítségül hívva (vö. Nyolc Boldogság Katolikus Közösség – *a ford.*) Az ilyen kifejezésmódnak is megvannak a maga határai, de prófétai felhívásként is visszhangozhat arra vonatkozólag, hogy túllépjünk bizonyos szándékos hallgatáson, amely nemcsak a meglévő intellektualizmustól, hanem a janzenizmustól is megbélyegzett nyugati kultúránkból ered. Talán nem illik az Egyház – Krisztus Teste – hivatásához, hogy az őt alkotó férfiak és nők testükkel és lelkükkel ugyanúgy kifejezzék a megváltásuk miatt érzett örömüket?

## Megújítani az evangéliumi üzenet szépségének esztétikai kifejezését

A többé-kevésbé jó irányú túlkapások egy kicsit mindenütt radikális önvizsgálatra indították az Egyházat Franciaországban, hogy ezáltal újra megtalálja az evangéliumi üzenet lényegét. Egyházaink számos szőrszálhasogató rendelkezése eltűnt, a papi ruhák egyszerű albákra redukálódtak, a gregorián kórusok helyét átvették a népénekek... ugyanígy bizonyos összejöveteleink már aligha vonzanak bárkit is. Más keresztényekkel együtt a karizmatikus megújulás újra visszaadta a liturgiák pompáját. Mertek hosszú, és – ragyogó szépségüknek köszönhetően – vonzó ceremóniákat rögtönözni. Az is igaz, hogy olykor hajdani esztétikai irányzatok tűnnek fel újra, de újraélednek

olyan szokások is, melyek gyakorlásával már felhagytak, mint például a szentségimádás. 1974/75-től kezdve sokakat meglepett ezeknek a kisebb nagyobb találkozóknak a szépsége, nevezetesen a Paray-le-Monial-i és Ars-i. Hogyan is ne örülnénk azt látva, hogy Egyházunk most felébresztette a liturgia szépségével való törődést, amint erről az új összejövetelek tanúskodnak Lourdes-ban vagy máshol, vagy akár a JMJ (Ifjúsági Világtalálkozó – *a ford.*).

*Meghívni minden hívőt a Lélekben való életre*

Keresztsége révén minden hívő meghívást kapott a Szentháromság Személyeivel való valóságos és állandó bensőséges kapcsolatra. A szív imádsága nem csak azok kiváltsága, akik megszentelt életre kötelezték magukat, hanem – amint azt a Zsinat is megerősítette – mindazoké, akik részesültek ebből az ajándékból. Az imacsoportok és néhány új közösség cölibátusban élőket és házaspárokat, klerikusokat és laikusokat fog egybe spontán imában, ahol mindenki szabadon kifejezheti bensőséges érzéseit a Szentháromság személyeivel kapcsolatban.

*Hívni a megkeresztelt embereket, hogy vállaljanak magukra fontos felelősségeket az Egyházban*

A Zsinat óta az egész Egyház meg van erről győződve; a karizmatikus megújulás számára pedig talán még inkább lehetséges ez, mint ahogy azt az Egyház merné. Vajon nem ez az, amire hív a Lélek, aki arra indította a karizmatikus imacsoportok vezetőit és az új közösségeket, hogy magukra vállaljanak fontos lelkipásztori felelősséget, ámbár nagy részük nem kapta meg az előzetesen szokásos, ilyen szolgálathoz feltétlenül elengedhetetlennek vélt képzést? A gyakorlatban csak egyszer élnek meg egyfajta állandó képzést, ami gyakran vezeti el őket odáig, hogy beüljenek teológiai fakultásaink padjaiba. Más személyeket, akiket úgy tűnik, maga a Szentlélek tanít, testvéreik és nővéreik ismételt kérésére lelkivezetői misszióval bíznak meg: egy ilyen felkérésre választ adva hamarosan belátják, annak

szükségességét, hogy az Egyháztól komoly képzést kapjanak a lelkek megkülönböztetése és a lelkivezetés terén.

*Hagyni magunkat megszólítani a vezetők lelki-szülői funkcióján keresztül*

A Zsinat megvalósítása arra vezetett minket, hogy kevésbé legyen irányító szerepünk annak érdekében, hogy minden megkeresztelt embert érettebb és felelősségteljesebb keresztény élet kialakítására segítsünk. De nem lenne ez túl sok és főképp túl gyors elvárás azok felé, akik ma még csak mély, lelki várakozásban élnek? A jelenkori nemzedékek serdülők, és azok is maradnak – ismételgetik nekünk tizenöt éve szociológusok és pszichológusok. Árvák ők, és számon kérik a társadalomtól a hiányzó apa- és anyaképeiket. A pásztorok és a karizmatikus megújulás más felelősei karizmatikus tekintélyük alapján, a hívek irántuk való bizalma révén és irányadó tanácsaik által jeleznek számunkra.

*Elgondolkodni a hit- és evangelizációs iskolák létrejöttéből kiindulva*

Ezek az iskolák 18 és 30 év közötti fiataloknak kínálnak egy éves teljes időben zajló keresztény képzést. Ez a képzés felhívás arra, amit az első keresztény közösségről írtak: „állhatatosan kitartottak az apostolok tanításában és közösségében, a kenyértörésben és az imádságban" (ApCsel 2,42). Négy alappillérre támaszkodik: órák a hit elmélyítésére, de arra is, hogy megtanuljanak gondolkodni és kommunikálni; közösségi élet; személyes és közösségi imaidő valamint szép liturgiák; elköteleződés egyszerre szociális síkon (legnincstelenebbek segítésére) és más fiatalok körében végzett evangelizációra. Az ilyen iskolák nem újdonságok, hiszen negyven éve létezik már hasonló az Egyesült Államokban (Jésuit Volonteers Corps) és Jacques Loew atya például 1969-ben alapította keresztény képzést adó iskoláját Friburgban. Tehát egyszerűen fellendülésről van szó. Hívásról, amely során a Szentlélek szüntelenül vágyat ébreszt az Egyház iránt. Megjegyezzük, hogy Franciaországban jelenleg tizenhét ilyen, keresztény

életre felkészítő iskola működik, de az első hat a karizmatikus megújulásból született[4]. Más hangokon keresztül, mint Claude Dagens jelentése, a francia Egyház ma arra kapott meghívást, hogy tudatára ébredjen, mennyire sürgős lenne az „újrakezdők" számára is képzést biztosítani.

*A Szentlélek mindig is sokféle módon szólt az Egyházhoz*

Etienne Garin SJ, az École Polytechnique és a Lycée Sainte-Genevieve de Versailles egykori hitoktatója. 1976 óta egy egész munkacsoporttal minden évben mintegy hatvan ember számára nyújt lelkiekben való előrehaladást Szent Ignác Gyakorlatai alapján, melyet egy évre osztott el. Feleletül a karizmatikus megújulás tagjainak várakozására, Franciaország különböző városaiban szervez és vezet csoportos tanfolyamokat a lelkek megkülönböztetésére (két év) és az ignáci lelki vezetésre (másik két év). 1978-as alapításától kezdve kíséri a „Közösségek egysége, Béthanie"-t valamint az Issy-les Moulineaux-i (1985) és Caen-i (1992) „Maison de Lazare"-t.

Fordította: *Fábry Kornél*

[4] Ezeket a Chemin Neuf (1976) az Emmánuel (1984), Daniel Ange atya (1984), az Élet Igéje (1986), Michel Santier atya (1989), és a Nyolc Boldogság Közösség (1990) alapította. NB. „La Croix" 1997. November 14-i száma

*JÁKI Szaniszló*

# Newman és a tudomány

Vannak Newmannek olyan megjegyzései és cselekedetei, amelyek kétséget támaszthatnak, érdemes-e tudományos nézeteit tanulmányozni. Alig leplezte például megvetését a *British Association of the Advancement of Science* (A Tudomány Fellendítésének Brit Társulata) iránt. A Társulat 1832 júniusában Oxfordban tartott találkozójára hallgatólagosan hivatkozva, ezt írta David Brownnak, a Szabad Egyház teológusának:

Jelenlétét kezdettől fogva szándékosan kerültem. Korábban kétségtelenül teológusok ártották bele magukat a tudományba, és most ezt a tudósok visszafizetik, amikor a teológiába avatkoznak.[1]

Az oxfordi találkozó a még csak éppen megalakult Társulat második testületi megjelenése volt a brit színpadon, amelyre azután jelentős hatást gyakorolt évenkénti összejöveteleivel. A találkozó alkalmával az Egyetem díszdoktorátussal tüntette ki John Daltont, Robert Brownt és Michael Faraday-t. Newman távol tartotta magát egy olyan találkozótól, amely említésre méltó tudatosságot mutatott afelől, hogy milyen felfedezések döntőek a fizika jövőjére.

1865 szeptemberének elején másodszor tartotta a Brit Társulat évi találkozóját Birminghamben, egy olyan városban, amely Newmannek is lakóhelye volt. Ő elhagyta a várost, miután megírta barátjának, William Kirby Sullivan-nek, a Dublini Katolikus Egyetem professzorának, aki az Oratóriumban akart lakni a találkozó alatt, hogy szeptember elején remélhetőleg Délen lesz.[2] Newman nem jutott Birmin-

[1] *Letters and Diaries*, vol. 27, p. 43. *Naplójának* tömör bejegyzése hétfőre, 1832 június 16-ra: „Konfirmáció. Ezen a héten a Tudományos Társulat találkozója" (ugyanott: vol. 22, p. 35).

[2] Uo. vol. 22, p. 35.

ghamhoz közeli Rednalnél messzebbre, amikor a Társulat összeült. 32 évvel korábban a Társulat iránti érdeklődés hiányát megmagyarázhatta volna az, hogy az ariánusokról szóló könyvének írása teljesen lefoglalta. Most, nem lehetett eltéveszteni, miért akarta magát biztos távolságra tartani a Társulattól.

Természetesen, Newman más okokból tervezte azt, hogy szabadságát Wight szigetén tölti, ahová az Oxford közelében eltöltött néhány nap után érkezett. A tudomány iránt érzett enyhe megvetés beleolvasható lenne azon levelének egy bekezdésébe, amelyet Wight szigetéről küldött Ambrose St Johnnak 1865 szeptemberének közepén. Newman levelében arra hivatkozott, hogy Pusey éppen egy beszédet írt a vallásról és a tudományról.[3] Newman szinte azt a benyomást keltette, hogy az erőfeszítést elveszett időnek tekinti.

Ez azonban nemcsak elhamarkodott, hanem nagyon rossz következtetés is lenne. 1832-ben Newman már érezte azt, ami szélesen elterjedt gyanúvá vált a Traktáriánusok között, azaz hogy a Brit Társulat beleavatkozott a teológiába, vagyis hogy kvázi-intézményes alapon tegye azt,[4] amit egyes tudósok már jó ideje tettek. Ez utóbbi ponthoz nevezetes emlékeztetőül szolgált napjainkban C. C. Gillispie jól ismert áttekintése azokról a teológiával terhelt vitákról, amelyek a XIX. századi brit geológusok két nagyobb iskolája, a neptunisták és a vulkanisták között zajlott. Megfontolt véleménye az volt, hogy főként a geológusok avatkoztak a teológusok dolgaiba, és nem fordítva.[5]

1832-ben a Társulatot még a klérus uralta, pl. nagytiszteletű Sedgwick és Whewell cambridge-i és Buckland oxfordi professzorok. Ez utóbbi egy nagyobb beszédében a fosszilis anatómiát adattárháznak tekintette a világegyetemnek a Teremtőt bizonyító érvrendszeréhez.[6] Ez nem volt más mint „beavatkozás". A gyűlés publikált

---

[3] Uo. p. 52.

[4] Fő megnyilvánulása egy hosszú áttekintésben található, amelyet Newman bensőséges barátja Bowden írt a Társulat első hat találkozójáról szóló beszámolóról a *The British Critic*-ben (szerkesztője akkor Newman volt), January, 1839. pp. 1-48.

[5] C. C. Gillispie, *Genesis and Geology* (1951; Harper Torchbooks, 1959).

[6] Buckland beszédének összefoglalója megjelent: *Report of the First and Second Meetings of the British Association for the Advancement of Science* (John Murray, London, 1833), pp. 104–107.

jegyzőkönyve szerint senki sem érintette a geológiai leletek által megkívánt évmilliókat, amelyek annyira különböztek a bibliai kronológiától. Kétségtelenül az 1832-es találkozó nem igazolta Newman félelmeit. Mégis, az ő beavatkozással kapcsolatos, csaknem lenéző aggodalma azt bizonyította, hogy jó nyomon van.

A Társulat évenkénti találkozóin ismételten lehetett hallani a tudomány brit szakembereitől olyan elnöki megnyitót, amely beavatkozás volt a teológiába, ha éppen nem annál még rosszabb. A sajtó kiemelkedő helyen ismertette ezeket, pl. 1870-ben Tyndall híres belfasti beszédét, amelyben az anyagnak csodás sajátságokat tulajdonított. Az 1920-as évek végén a pszeudoteologizálás hármas díszlövése következett. Az első 1927-ben Sir Arthur Keith-nek az ember tisztán állati eredetére és természetére vonatkozó állítása volt. Két évvel később Smuts tábornok az egész természetet a kiemelkedés (*emergence*) titokzatos képességével ruházta fel, kiterjesztve ezt magára Istenre is. 1932-ben pedig Sir James Jeans kegyesen megengedte a Teremtőnek, hogy személytelen matematikusként működjék. Napjainkban a Társulat elnöki székéből Sir Peter Medawar beszélt szinte vallásos áhítattal a tudományos haladásról.[7]

Newman saját magával került volna ellentétbe, ha nem szentelt volna sok figyelmet a tudomány pszeudoteológiai célokra történő felhasználásának akár a Brit Társulaton belül, akár azon kívül. 1835-ben egy sor, az Antikrisztusról szóló beszédében Newman kifejezetten hivatkozott arra a csapdára, amelyet a haladás kritikátlan elfogadása állíthat a kereszténveknek.[8] Két szempontból is látnoki volt. Ami a haladás eszméjét illeti, az kevesebb mint két évtizeden belül elérte apoteozisát a Kristálypalota 1851. május 3-i megnyitásával. Charles Kingsley, Newman jövőbeni antagonistája, könnyekkel szemében, a haladásnak ezt az ünneplését a millenium kezdetének jelölte meg. Ugyanabban az évben Herbert Spencer kijelentette, hogy a nagy-

[7] Elnöki megnyitójának „On »The Effecting of All Things Possible«" szövege újranyomva *The Hope of Progress* c. kötetében (Methuen, London, 1972), pp. 110-127.

[8] Lásd: *Discussions and Arguments on Various Subjects* (Longmans, Green and Co., London, 1897), pp. 59-60.

betűvel írt Haladás morális értelemben véve elkerülhetetlen és szükségszerű, mert technológiai és tudományos szempontból ilyen.[9]

Ami a tudományt illeti, minden figyelmeztetés üres retorikának tűnhetett, ha nem alapult olyan tudományos szakértelmen, amellyel Newman a szokásosnál nagyobb mértékben rendelkezett. Két területen kifejtett túlmunka okozta kimerülés miatt nem sikerült neki terveinek megfelelően megszerezni az első helyet matematikában (beleértve asztronómiát és mechanikát) és a második helyet klasszika-filológiában.[10] A kudarc, amelyet 1820 késő novemberében elszenvedett, csaknem romba döntötte kilátásait Oxfordban. Mégis, matematikában és geometriában tanúsított kiválósága fontos szerepet játszott az Oriel college-beli tagság megszerzéséért folytatott versenyzésében, amely sokak meglepetésére nagy sikerrel járt. Néhány évvel később, bár a teológiai és pasztorális munka lefoglalta, Newman még mindig vásárolt matematikáról és geometriáról szóló szakkönyveket. Mintegy tucatnyi természettudományos tankönyv, amelyet mint kezdő egyetemi hallgató használt, olyan témákat tartalmazott, amelyeket ma csak haladó kurzusokon ajánlanak.[11] Egy geológiatörténész újabban megtalálta Newmannak Buckland ásványtan-előadásairól szóló jegyzeteit, amelyek legjobb összefoglalását adják Buckland eszméinek ezen a területen.[12] Továbbá Newman már korán behatóan foglalkozott logikai analízissel. Első publikált írása 1821 májusából egy, a *Christian Observer* szerkesztőjéhez küldött hosszú levél volt, amely a természettudományokban és a teológiában alkalmazott érvelések hasonlóságát tárgyalta.[13]

---

[9] A részletekről lásd *The Purpose of It All* c. kötetem 1. fejezetében: „Haszontalan haladás" (Regnery-Gateway, Washingon; Scottish Academic Press, Edinburgh, 1990). (Magyarul: *Mi az Egész értelme?* Ecclesia, Budapest, 1993).

[10] *Letters and Diaries,* vol.1, p. 99.

[11] Hozzáférhetők: Oratory Library, Birmingham. Magukban foglalják S. Vince (Plumian Professor of Astronomy and Experimental Philosophy) két művét: A *Treatise on Fluxions* (1818) és *The Elements of Astronomy* (4th ed., 1816). Az utóbbi tartalmazza pl. a következő témát: 'New Method of Computing the Effect of Parallax, in accelerating or retarding the Time of the Beginning or End of a Transit of Venus or Mercury over the Sun's Disc' (pp. 238ff.) természetesen differenciálgeometria formájában, amelyet nehezebb kezelni, mint a rendes kalkulust.

[12] Mr Gerald Tracey (Librarian and Archivist at the Oratory) személyes közlése.

[13] Újranyomva: *in Letters and Diaries,* vol. 1., pp. 102–104.

Mindez nem akarja azt sugallani, hogy Newman a tudomány iránti elfogultságot is azon tényezők közé sorolta, amelyek felelősek a Church of England (Anglikán Egyház) olyan mértékű elvilágiasodásáért, hogy az Keble-t 1833-ban a Nemzeti Hitehagyásról szóló híres beszédének elmondására késztette. A *Tracts* [Traktátusok], amelyek országos figyelmet biztosítottak az Oxford-mozgalomnak, csaknem mindig teológiai és egyházi kérdésekkel foglalkoztak azzal a fő céllal, hogy a szakrális prioritását a szekuláris fölött helyreállítsák. Bárki, akinek szimpatikus volt ez a cél, Newmantól várta, hogy a csatát vezesse, amikor úgy látszott, hogy ezt a prioritást súlyosan kompromittálta valaki, akire a Traktáriánusok erősen számítottak nemzeti politikájukban.

Ez nem volt más, mint Sir Robert Peel, a Tory-k (Konzervatívok) vezetője, akiknek legtöbbje 1840 körül még szimpatizált a High Church (Püspöki Egyház) szempontjaival. Futólagos olvasásra semmi sem lehet kevésbé kifogásolható mint az a beszéd, amellyel Peel 1841 január 19-én letette egy nyilvános könyvtár alapkövét választókerületében, Tamworthben. A beszédben, amelyet először a *The Times* ismertetett, majd hamarosan röpiratként is megjelent,[14] a miniszterelnök először hangsúlyozta az Established Church (államegyház) szolgáinak szerepét az erkölcsi értékek előmozdításában, részben hasznos információk terjesztése révén. Ennek a szerepnek a természete azonban nem az volt, hogy az egyháziak valóban a vallási igazságot képviseljék. Teológiai vitákról szóló könyveket nem akartak a könyvtárban tartani. Az ott tartott könyveknek az anyagi jólét szempontjából hasznos ismereteket kellett elősegíteniük. Sir Robert hosszasan foglalkozott a mezőgazdaságban, mocsárlecsapolásban, szállításban bekövetkezett újabb haladással. Tamworth lakói előtt, akik nagyrészt mezőgazdasági munkások és mechanikusok voltak, nagyra tartotta azt a hírnevet, amelyet a tudomány alacsony származású emberei – ezek között említette Farraday (így) professzort – szereztek azáltal, hogy szorgalmasan kutatták a természet titkait.

---

[14] Köszönetet mondok Reverend Paul Chavasse-nak (Birmingham Oratory) az Oratory Library-ben őrzött röpirat fotokópiájáért: *An Inaugural Address...* (James Bain, London, 1841), 31. pp.

De mivel a hírnév hajszolása az önteltség keresésétől nem esik messze, Sir Robert szükségét érezte annak, hogy megvédje az olcsó, államilag támogatott önképzés célját. A tudás megszerzése, mondta, nem lehet ellentétes a Gondviselés szándékaival, hiszen az megadta nekünk azt a képességet, hogy megkülönböztessük magunkat az állatoktól, amelyek elpusztulnak, és szigorú számadást fog megkövetelni tőlünk afelől, hogy miként használjuk fel azokat.[15] Hogy még további egyházi aggodalmakat csillapítson, Sir Robert hosszan idézett London püspökének egy újabb beszédéből, amelyben az a tudományok tanulmányozásából levezetett természetes teológia kiválóságáról szólt. Sir Robert ebben a beszédben bizonyítékot talált arra, hogy a tudományos tanulmányok által megkívánt bölcsesség „a legvonakodóbbá tesz a keresztény kinyilatkoztatás iránti előítéletekkel és ellenvetésekkel szemben; és a legelsőként ismeri el tökéletes harmóniáját mindazzal, amit kikövetkeztethetünk a kinyilatkoztatás által nem segített ésszel a természet szerkezetére és folyására, valamint a világ Teremtőjének és Uralkodójának erkölcsi kormányzatára vonatkozólag."[16]

Sir Robert beszéde nem mutatott semmiféle tudatosságot olyan ősrégi és sokakat izgató kérdésekkel kapcsolatban, amelyek a természetes és természetfölötti viszonyát érintették az ismeretelméleti, vagy különösen az erkölcsi síkon. Pontosan ezek voltak azok a problémák, amelyek iránt a *Tracts* időről időre érzékennyé tette olvasóit. A *Tracts* ebben az értelemben biztosan hatékonynak bizonyult John Murray esetében, aki kiadója volt *The Times*-nak, amely újabban határozottan a High Church álláspontját képviselte. Gyorsan elküldte fiát, egy lelkes traktáriánust Oxfordba a Newmannek szóló felkéréssel, hogy az írjon levélsorozatot Sir Robert Peelnek címezve. Newman nagyon boldog volt, és a felkérést hét levél megírásával teljesítette, amelyek február 5-e és 27-e között jelentek meg. A levelek a

[15] Uo. p. 24.
[16] Uo. p. 30.

„Catholicus" álnévvel voltak szignálva, amely hónapokig szigorúan titokban tartotta Newmannel való azonosságát.[17]

Nem mintha Newmannek rejtőzködnie kellett volna 1841 februárjában, amikor a traktáriánusok vezéreként befolyásának tetőpontján volt. Úgy érezte, hogy eldöntötte a kérdést a *Tract 90*-ban kifejtett érvvel, amely szerint a Harminckilenc Cikkely megengedi a katolikus magyarázatot. Március 16-án azonban Oxford püspöke elítélte a *Tract 90*-t. Newman zavarba került Sir Robert Peel beszédével kapcsolatos levélsorozata miatt és Peel beszédét hamarosan megvédte egy „Protestáns" aláírású röpirat, később pedig, az év folyamán maga Sir Robert is a Parlamentben. Akkorára Newman levélsorozata is megjelent egy 42 oldalas külön könyvecske alakjában még mindig a „Catholicus" álnév alatt.[18] Eltérően a *Tract 90*-tól, amely nem bizonyult, ahogy Newman remélte, a jövő fejlődés próféciájának, levélsorozata, a *The Tamworth Reading Room* (A Tamworth-i Olvasóterem) könyvecske alakban teljesen beigazolta aggodalmát. Ezek a jövendő egyetemes hitehagyásra vonatkoztak, amely talán nem az ő életében, de bizonyosan egy évszázadon belül bekövetkezik, még pedig főként azért, mert a tudományt az agnoszticizmus, szkepticizmus és materializmus nevében jogosulatlanul használják föl.

A hitehagyás formája nem volt szükségszerűen drasztikus törés, hanem fokozatos csúszás a természetfölöttibe vetett hittől a puszta naturalizmusig, a tudományt véve az igazság és az elvek egyetlen és végső forrásának. Newman könyvének, a *The Tamworth Reading Room*-nak mélyre látó prófétai jellege pontosan abban áll, hogy

[17] Amint kimutatta Nina Fay Burgis, „An Edition of Newman's Tamworth Reading Room with Introduction and Textual and Expository Apparatus. Dissertation. University of London, 1964". A disszertáció fő témája Newman retorikai módszerének analízise. Értékes részleteket tartalmaz Brougham által vezetett Public Library Movement-ről az 1820-as és 1830-as években, de meglehetősen szűkszavú tudományos kérdésekben.

[18] A 42 oldalas röpirat címlapján a következő olvasható: „The Tamworth Reading Room", majd „Letters on an Address delivered by Sír Robert Peel, Bart., M.P. on the Establishment of a Reading Room at Tamworth. By Catholicus Originally published in the *Times*, and since revised and corrected by the Author" (John Mortimer, London 1841). Szövege könnyen hozzáférhető: *Discussions and Arguments*, pp. 254–305. A szöveg alábbi idézetei könnyen azonosíthatók a megfelelő hivatkozott Levelek megtekintésekor.

rámutatott a tudomány és vallás közötti, legveszélyesebb és legtöbbször észre sem vett konfrontációra. Ha mindkettő tartaná saját kompetenciáját, kevés tér nyílna a konfrontációra: ezt a pontot fejtette ki Newman részletesen a Dublin-i Katolikus Egyetemen tartott előadásai egyikében, amelyről később még szó lesz. De ő tévedhetetlenül érezte, hogy a konfrontáció egy pszeudovallásba fordult tudomány és egy puszta természettudománnyá lefokozott kinyilatkoztatott vallás között van, és hogy ez utóbbinak mint ilyennek nincs joga a természetfölöttiről szólni, amely csak a Kinyilatkoztatás révén ismerhető meg.

Ezért tekintette Newman a *The Tamworth Reading Room*-ban a tudományt, vagy inkább a tudománnyal való ideológiai visszaélést a hitetlenség előfutárának. Ezt a témát pozitív aspektusaiban az első és utolsó levélben fejtette ki. Itt megválaszolta azt a kérdést, mi a világi, vagyis nagyrészt tudományos oktatás. Ezt félszemével Lord (Henry Peter) Brougham akkor már csaknem két évtizedes hadjáratára tekintve tette, amely miatt egy évszázaddal később kialakult az, amit „scientizmus" névvel illetünk. Newman jogosan látta meg, hogy Peel ambivalens álláspontja a természetes és természetfölötti viszonyának kérdésében azt a bizonytalan egyensúlyt képviselte, amely szükségszerűen vonzódott a szorosan deisztikus, ha nem titkoltan naturalista állásponthoz, amelyet Brougham sok sikerrel hirdetett.

1825 óta Brougham föl-le utazott az országban, hogy létrehozza a nyilvános könyvtárakat és a mechanikusok intézményeit. 1832-ben ő alapította *Penny Magazine*-t és egy évvel később elindította a *Penny Encyclopedia*-t. A *Discourse of the Objects, Advantages, and Pleasures of Science* (Értekezés a tudomány tárgyairól, előnyeiről és örömeiről) c. 48 oldalas, sűrűn nyomtatott röpirata az első olcsó propaganda munka[19] volt annak a tételnek az érdekében, miszerint a gyakorlati (tudományos) ismeretekben szerzett jártasság az erkölcsi erények gyakorlásához vezet. Jóllehet Brougham elismerte, hogy „direkt közbeavatkozással, csodás közbelépéssel megismer-

[19] Baldwin, Cradock and Joy, London, 1827. Ismét köszönetet mondok Chavasse atyának az Oratory Libraryben őrzött példány fotokópiájáért. Sokkal könnyebben hozzáférhető a szöveg: Vol. VII (pp. 291–370) of Brougham's *Works* (Adam and Charles Black, Edinburgh, 1872), amely Brougham írásait tartalmazza a természetes teológiáról.

hetjük (Isten) akaratát, és biztosabbak lehetünk létezéséről", mégis azt a lapos megállapítást tette (Peel nem idézte szó szerint), hogy Isten „sajátos tulajdonságai csaknem azonosak a Természet és Kinyilatkoztatás könyvében".[20]

Talán Brougham nézeteinek közismertsége miatt, Newman nem idézte röpiratából ezt a döntő bekezdést. Ugyanezen okból nem kellett dokumentálnia azt az állítását sem, hogy Brougham szerint a tudományos nevelés megtisztítja, ösztönzi, szolgálja az intellektuális kalandot, terjeszti a bölcsességet, előmozdítja a legmagasabb fokú tanulást, száműzi a tudatlanságot, és megszabadít a legszélesebb értelemben vett rabszolgaságtól. A keresztény teológusok, ezt sugallta Newman a sorok között, ezeket a hatásokat mindig a természetfölötti vallásnak tulajdonították.

Newman hetedik levelében ábrázolja legkifejezettebben úgy a tudományos nevelést, mint a vallásos nevelés veszélyes helyettesítőjét. Itt összegyűjtötte Sir Robertnek a tudományos oktatást dicsőítő beszédéből a pszeudo- vagy pótlékapologetika jellemvonásait. Ebben a pszeudoapologetikában, amely hátborzongatóan időszerű azoknak, akik ismerik a tudományos papságról szóló újabb írásokat, a *honnan* vagyis a végső ok kérdését a mechanikus kapcsolatok *miértje*, a *mi célból* kérdését a *hogyané* helyettesíti. Nem kisebb pszichológiai finomsággal jegyzi meg Newman, hogy ennek a kizárólag a fizikai tudományokon alapuló új teológiának félrevezetett keresztény ügyvédei Sir Roberthez hasonlóan saját keresztény elméjüket olvasták bele egy olyan témába, amely lényegében közömbös a vallásos dolgok iránt. A pszichológiai finomság egy további példája Newman ama megjegyzése ugyanebben a levélben, hogy „bár a katonát megkísérti a kicsapongás és a kereskedőt a kapzsiság..., mégis vannak jó... kereskedők és katonák; így vannak vallásos kísérletezők (fizikusok) is, akik bár önmaguk fizikusok, hajlanak a hitetlenségre; az emberek vallásossá *tételére* azonban a fizikához folyamodni annyi, mint a köszvény gyógyítására kanonokságot ajánlani".

Newman egy másik megjegyzése, amely a fizikusok azon hajlamára vonatkozik, hogy „képleteiket istenieknek veszik", visszatekintve

[20] Uo. p. 135.

próféciának kell hogy tűnjék. Elég nagyjából ismernünk Hawking, Penrose, Guth és más nagy elmék abszurd nyilatkozatait, akik azt gondolják, hogy titkos hatású képleteik fölöslegessé tehetik a Teremtőt. Ugyanezen hetedik levélben Newman azt is megfigyeli, hogy míg a Természet tiszteletet ébreszt a vallásos elmében, puszta gépezetté válik a tudós számára, aki azt analizálva csupán kíváncsiságát elégítheti ki. A tudós számára további veszélyt jelent, hogy csodálja a puszta természetet, de nem veszi észre azt a csodát, hogy az valóban teremtve van.

A csodálkozás, jegyzi meg Newman, ha azt a kíváncsiság termékének tekintjük, nem vallási aktus, hiszen ha az lenne, akkor „imádnunk kellene vasútjainkat is", az 1840-es évek csodáit. Ma az űrrakétákra, napjaink nagy technikai csodáira hivatkozna. Ez volt az a tudományos kor, amely annyi teológusban keltett túlságos csodálatot a tudomány iránt és elveszíttette velük az igazi vallással való kapcsolatukat. Newman megjegyzésének egy baljós kicsengése van: „Amit a fizikai világ nyújt nekünk, az önmagában egy gépezet darabja, és amikor az emberek egy Isteni Értelemről, mint e gépezet szerzőjéről beszélnek, ez az istenük nem az Élő és Igaz Isten, kivéve akkor, ha a rugó az óra istene vagy a gőz a mozdony teremtője". És tovább még ugyanebben a hetedik levélben: „Azt keressük, ami a mi igazi érdekünk, azaz egy erkölcsi Kormányzó nyomait; de e nyomokat a fizikai tudományokban még a vallásos elmék sem tudják felfedezni". Milyen fizika vagy asztronómia, – kérdezte Newman –, „tanít minket az isteni szentségről, igazságról, igazságosságról vagy irgalomról? Vallás-e az, amely hallgat a kötelességről bűnről és orvosságáról?"

Newman a másik öt levelet a téma negatív oldalának szentelte, nevezetesen annak, mit nem jelent a tudományos nevelés. Először is ez a nevelés távol van attól, hogy az erkölcsi javulás forrása legyen, annak legföljebb paródiája a puszta intellektuális varázs, csábítás és szórakoztatás formájában (Letter II). A következő levélben Newman rámutat arra, hogy a tudás nem spirituális erő. A rossz gondolatokat legföljebb távol tudja tartani, de nem tudja megsemmisíteni. Valóban, az intellektuális vonzerőre téve a hangsúlyt, a tudományos nevelés legföljebb kondicionálni tudja az elmét vagy pszichét, hogy egyre hatásosabb tényezőket keressen. Vagy analóg módon, „ha abbahagy-

ja a dohányzást, inni kezd; ha abbahagyja az ivást, kártyázni kezd; ha abbahagyja a kártyázást, még rosszabb dolog jön". Az ember alig tudja megállni, hogy ne gondoljon mindarra, ami az utolsó harminc évben az egyetemeken és kollégiumokban végbement az intellektuális szórakozástól (a szkepticizmus kultiválása) a szexig, innen a marijuana és a még erősebb drogok varázsáig.

Tekintet nélkül arra, hogy ez a szörnyű logika megvalósult-e vagy sem, Newmannek igaza volt, amikor azt állította, hogy „ha az erkölcsi javulást költészettel akarjuk előmozdítani, csupán émelyítő, frivol és finnyás szentimentalizmusba jutunk". Továbbá, ha ugyanezt a javulást a „kísérleti tudomány" segítségével próbáljuk elérni, „fölényes, fönnhéjázó, erősen szkepticizmusra hajló hangulatba kerülünk". Bármely nagyobb fizikai, kémiai, vagy molekuláris biológiai intézetben eltöltött egyetlen nap számos bizonyítékot szolgáltat Newman megfigyelésének az igazságára.

A tudományos képzés, ez Newman IV. levelének következő negatív pontja, nem előkészület a kereszténységre. Először is elvonja az elmét az igazi előkészülettől. Ennek fő vonásai sejthetők Newman kérdéseiből: „Mi a kereszténység? Egyetemes jóindulat? Emelkedett erkölcs? Magasrendű törvény? Konzervativizmus? Fénykor? Az értelem kora? Melyik ezek közül?" Amikor Newman ugyanebben a levélben azt állítja, hogy leveleiben „egyetlen szót sem szólt, vagy szándékozott szólni... a tudomány ellen", igazat mondott. Bennük semmi sem mondott ellent állításának: „Én tisztelettel és hálával... kezelem a tudományt... Nem hívom hűtlenségnek". Newman céltáblája nem a tudomány, hanem a tudományos ideológia volt.

Newman V. és VI. levelében ennek az ideológiának további két negatív jellegzetességét sorolja föl: Ez az ideológia nem a társadalmi hasznosság elve és nem a modern idők temploma, ahol a tudósok mint papok működnek. A társadalom tudományos megszervezésére irányuló marxista erőfeszítéseknek a szemünk láttára bekövetkezett hirtelen összeomlása sok őrölnivalót szolgáltatna manapság Newman malmai számára. Nem kevésbé hatékonyan tudná ma hasznosítani azt az egyre több szociológiai és pszichológiai tanulmányt, amely tudósokról szól, akik Nobel-díjukkal, sőt kisebb díjaikkal is igazolni akarják

azt, hogy nagyképűsködnek olyan dolgokban, amelyeknek semmi közük sincs tudományos szakértelmükhöz.

A VI. levélben Newman az ötödik negatív tulajdonságot tárgyalja, nevezetesen azt, hogy a fizikai tudomány nem a cselekvés elve. Néhány gyöngyszem mondatban annak a velejét adja, amelyet évekkel később a *Grammar of Assent* (A beleegyezés nyelvtana) c. művében fejtett ki. Vegyük például a következő mondatot: „Azt állítom, hogy senki sem fog meghalni saját számításaiért; az ember realitásokért hal meg." Galilei volt Newman eszében? Vagy ez a mondat nem vonatkozik még inkább Galilei azon alig hősies csodálóira, akik azért siránkoztak, hogy nem vállalkozott a vértanúságra? Vagy nézzük a következő mondatot: „A logicistákat jobban érdekli az, hogyan kell helyesen következtetni, mint a helyes következtetésre eljutni". Ez dióhéjban mutatja a logikai pozitivizmus összeomlását. A. J. Ayer professzor akaratlanul is ezt ismerte el, amikor bevallotta a BBC-ben: a logikai pozitivizmus fő tévedése az volt, hogy benne majdnem minden téves volt.[21] Az összes logikai pozitivistáknál, akik azt állították magukról, hogy tudományos filozófusok, sokkal logikusabb volt Newman, amikor megjegyezte: „Ha a tudományos ismerettel és okoskodó bizonyítással kezdjük, vagy bármilyen nagy súlyt helyezünk ezekre mint a személyes kereszténység alapjaira, vagy könyvtárakkal és múzeumokkal akarjuk erkölcsössé tenni az embert, akkor legyünk következetesek és tekintsük a kémikusokat szakácsainknak és az ásványtantudósokat kőműveseinknek". Azzal összehasonlítva, amit a vallás nyújt a reális embernek, Newman jogosan beszélhetett a „tudomány kis fröccséről".

Mindebben a tudománytörténészek és tudományfilozófusok hatékony jelzést találhatnak, amelyet kiterjedten lehet illusztrálni a fizika történetéből. A nagy fizikusok életrajzai, például egy Schrödingerről szóló kötet szenzációsan hedonisztikus részleteivel, aranybányái lennének az ilyen illusztrációknak. Einstein semmiféle erőt nem merített a fizikából, amely megóvta volna őt, egyik fontos életrajzírója, Abraham Pais szavaival, hogy minősíthetetlenül kezeljen két nőt, első és második feleségét. Bár nagy fizikusok voltak, Lenard síkra

[21] B. Magee, *Men of Ideas: Some Creators of Contemporary Philosophy* (British Broadcasting Corporation, London, 1978) p. 131.

szállt a nácizmus mellett, és Heisenberg csendesen szolgálta azt. A háború után és Kelet-Európa kolosszális megerőszakolásával szemben, Bohrnak volt dicsérő szava a sztálinista Oroszország felé. Oppenheimer a lelkiismeretlenség szörnyű távlatait mutatta, amikor az atombomba elkészítését a következő megjegyzéssel védte: „Ha látsz valamit, ami technikailag édes, neki kezdesz és megcsinálod, és csak azután érvelsz arról, hogy mit kell tenni, amikor a technikai siker már megvan".[22] Max Born jó néhány prominens fizikus neheztelését váltotta ki, amikor 1955-ben megbocsátó kezet nyújtott Göttingen egyetemének és városának.

Ennyit a fizika néhány világi szentjéről, azon modern kommentár kapcsán, amely Newmannek a tudomány és a moralitás között fennálló mély és döntő különbségre vonatkozó megfigyeléseiről szól. Ezek a megfigyelések természetesen nem fontosak a modern teológiának, amelyben a moralitás a faji megkülönböztetés elleni tiltakozásra és az ökológiát érintő veszélyekre redukálódik, míg minden egyebet elnéz, és ezt a mottót hirdeti: „imádságos lelkülettel kell az abortusz mellett kardoskodni".

Forduljunk most a fizika és a vallás viszonyára vonatkozó elméleti megfontoláshoz, ahogyan azt Newman tárgyalta egy 1855-ben Dublinban tartott előadásában, amely később része lett a *The Idea of a University* (Egy egyetem eszméje) c. könyvének. Az előadás Newmant mint logicistát legjobb formájában és annak kitűnő megfigyelőjeként mutatja, hogyan kormányozzák bizonyos elméleti álláspontok az elmét bizonyos irányokba. Az előadásban Newman két kérdést vizsgált: Lehetséges-e konfliktus a fizikai tudomány és a vallás között? És ha nem, miért keletkezik mégis konfliktus köztük újra meg újra?

Az összeütközés lehetetlensége Newman szerint azon a tényen alapszik, hogy míg a teológia deduktív tudomány, a fizika induktív. A XIX. század közepén a szokványos gondolkodás a fizikát egyszerűen induktívnak tekintette. Manapság a fizika módszerét szokásosan tapasztalati-deduktívnak hívják azoknak a különböző feltételezéseknek a nagyobb tudatossága miatt, amelyeket a fizikusnak figyelembe kell vennie a tények keresésénél. Mégis érvényben marad Newman sokkal

[22] *In the Matter of J.Robert Oppenheimer* (US Government Printing Office, Washington, D. C., 1984), p. 81.

fontosabb megjegyzése a fizikával kapcsolatban: „Az anyaggal kezdi, az anyaggal fogja végezni, sohasem fog az elme területére lépni." Ugyanakkor egy hindu mítoszra hivatkozott, amely XX. századi fizikusok által írt különböző könyvekben csak mint oldalvágás szerepel a Végső Okra vonatkozó filozófiai meggondolásoknál. Newman beszámolójában a mítosz oldalvágás egyes tudományos mítoszcsinálókra: „A hindu elképzelés szerint a Föld egy teknős békán áll, de a fizikus mint ilyen éppen azért, mert fizikus, sohasem fogja megkérdezni, milyen, az Univerzumon kívüli befolyás tartja fenn az Univerzumot".[23] A szomorú tény azonban az, hogy ma, még inkább mint Newman idejében, a fizikusok nem elégednek meg azzal, hogy csupán fizikusok. Érdekesebb dolog a guru szerepét játszani. Nem csoda, hogy ebből folyamatosan konfliktusok keletkeznek.

Valóban ez volt az, amit Newman a vallás és a tudomány közötti konfliktus fő okának tartott. Természetesen teljesen tudatában volt annak, hogy időnként a teológusok is illetéktelenül túlmentek saját területükön. Newman emlékeztetett arra, hogy egyes teológusok a Ptolemeusz-rendszert megszentelt érvényességgel ruházták fel. Ismételten ugyanezt tették a teremtés hatnapos történetével. Azonban, hogy az illetéktelen határátlépés viszonylag ritkán fordult elő, lényeges.

A fizikusok illetéktelen határátlépései Newman szerint sokkal rendszeresebbek és baljóslatúbbak voltak. Ok folyamatosan ragaszkodtak ahhoz, hogy ha a teológia nem válik tapasztalativá vagy induktívvá, nem lesz belőle tudomány. Ez a ragaszkodás az oka annak, jegyezte meg Newman, hogy a fizikus-teológusok az ő idejében és azt megelőző században sokat bitoroltak a teológiából.

Nem lévén tudománytörténész, Newman nem használta ki azokat a félelmetes demonstratív lehetőségeket, amelyek abban az előbb idézett megjegyzésben rejlenek, hogy a fizika az anyaggal kezdődik és az anyaggal végződik. Ezt az alapelvet, amely a hamvazószerdai szavakat visszhangozza: „Emlékezzél meg ember, hogy por vagy és visszatérsz a porba", használhatta volna azon fizikusok ellen, akik, Newtont is beleértve, kényelmes helyet láttak Isten számára a fizikai világról szóló tudásuk hézagaiban. Így téve nemcsak a jó teológia ellen

[23] „Christianity and Physical Science", in *The Idea of a University* (Doubleday, Garden City, N. Y., 1959), p. 394.

vétkeztek, hanem a jó fizika ellen is. Ez utóbbi, így szól Newman egy felbecsülhetetlen megjegyzése, „elégedetlen lehet saját kombinációival, hipotéziseivel, rendszereivel; és elhagyhatja Ptolemeuszt Newtonért, az alkimistákat Lavoisier-ért és Davy-ért, vagyis, [a fizika] eldöntheti, hogy még nem érte el saját tárgyának alapjait, hanem továbbra is az a célja, hogy oda eljusson és semmi több".[24] És semmi kevesebb, ha hozzátehetem. Az, hogy valaha is elérne oda, az egy másik kérdés. De ha elér oda, és ez Newman fő állítása, akkor az anyagot fogja érinteni, és semmi többet.

Newman megjegyzésének olyan időszerűsége van, ami nem hangsúlyozható és értékelhető eléggé erősen. Elég csak azokra a szalagcímekre gondolni, amelyek különösen nagy számban jelentek meg a Hubble földkörüli teleszkóp indításával kapcsolatban, és amelyek szerint a fizikusok hamarosan felfedezik a teremtés első pillanatát. Ez utóbbi nem egy pillanat, éppen azért, mert ontológiai prioritásban megelőz minden időt. Egy fizikus, a Hubble teleszkóppal vagy anélkül, csak a ténylegesen létező anyagi konfigurációt figyelheti meg, amelyből csak egy másik ilyen konfigurációra lehet következtetni, de sohasem a semmire. Csak a semminek az önmagában lehetetlen megfigyelése adhatna valaha is a fizikusnak tapasztalati jogosultságot arra, hogy a teremtés első pillanatáról beszéljen.

Ez természetesen pusztán logika kérdése, egy olyan kérdés, amely annyira kedves volt Newmannek, és nagyon érdekelte őt, időnként talán túlságosan is. Mindenesetre, ha a XX. században élt volna, majdnem biztosan felfedezte volna azt a tragikus logikátlanságot, amely az okság „tudományos" cáfolatának a mélyén van. A kvantummechanika koppenhágai értelmezésére gondolok, amely szerint ha egy kölcsönhatást nem lehet operációs értelemben pontosan megmérni, akkor nem is mehet végbe pontosan, azaz egy egészen más, ontológiai értelemben.[25]

---

[24] *Ibid.*, pp. 393–394.

[25] Húsz éven keresztül számos alkalommal érveltem erről a kérdésről. Legújabban következő könyvem 5. fejezetében: God *and the Cosmologists* (Scottish Academic Press, Edinburgh, 1989; magyarul: *Isten és a kozmológusok*. Ecclesia, Budapest, 1992) és tanulmányomban: „Determinism and Reality", in *Great Ideas Today* 1990 (Encyclopaedia Britannica, Chicago, 1990), pp. 277–302.

Newman igen nagyra tartotta az egészséges érvelés primátusát azokban az ellentmondásokban, amelyeket Darwin könyve, az *On the Origin of Species...* (A fajok eredete...) kiváltott, és ez olyan téma, amely külön tárgyalást igényel.[26] Newman szemében végső soron az érvelés szilárdsága döntött a tudomány és vallás között. E pontnak Newman több mint harminc éven keresztül figyelmet szentelt, amint azt bizonyítja a *Grammar of Assent* c. írásának története. Megpróbált segíteni adott esetben egy kiváló mérnök barátjának, William Froude-nak, aki azt várta, hogy a teológia ugyanazokat a szigorú, vagyis kvantitatív bizonyítékokat szolgáltatja, amelyeket a Newton-i matematikai fizika. De amint Newman a *Grammar* olvasóinak a számára régóta kedvenc témát kifejtette, maga a matematika nem-kvantitatív meggondolásokon nyugszik, és mint ilyen a „valószínűségi" aspektusokban osztozott minden emberi tudással.[27]

A *Grammar*-ben Newman felhívta a figyelmet azokra a pszichológiai feltételekre is, amelyek számos tudományos állítás alapjául szolgálnak. Példaként arra hivatkozott, ami ma központi szerepet játszik mint SETI vagy Search for Extraterrestrial Intelligence (földön kívüli intelligencia kutatása). A *Grammar* egy kis figyelemreméltó bekezdésében sok tanulságos gondolatot találhatnának azok, akik a külső térből jövő jelek keresése révén tényeknek vesznek rendkívül magas valószínűtlenségeket:

A tények nem bizonyíthatók feltételezésekkel, mégis feltűnő, hogy olyan esetekben, amikor a feltételezéseknél semmi biztosabbat még hirdetni sem tudnak, tudományos emberek olykor úgy cselekszenek, mintha ezt a fajta érvet önmagában, a vitatott tényre nézve döntőnek tartanák. Így a világok pluralitásáról szóló vitában, pusztán előzményi alapon, amennyire én látom, annyira szükségesnek tekintik, hogy a

---

[26] Egy „Newman and Evolution" c. tanulmányban tervezem ezt tárgyalni.

[27] Ez a párhuzam az exact természettudományok és a teológia között a fő témája a következő gondosan kidolgozott tanulmánynak: G. R. Evans, „Science and Mathematics in Newman's Though"m ub THE DOWNSIDE REVIEW (October 1978), pp. 247–266. A tanulmány azonban kevéssé hangsúlyozza azt, hogy Newman hangsúlyt helyezett a külső valóság közvetlen emberi regisztrálásának nem-valószínűségi jellegére. Ez utóbbi pontot lásd tanulmányomban: „Newman's Assent to Reality: Natural and Supernatural", in *Newman Today,* ed. S. L. Jaki (Ignatius Press, San Francisco, 1989), pp. 189–214.

Teremtőnek meg kellett tölteni élőlényekkel az égi testeket, amelyeket az égen látunk, és más kozmikus tárgyakat, amelyeket oda képzelünk, hogy szinte istenkáromlást jelent kételkedni ebben.[28]

Ma Newman a SETI-re úgy hivatkozna, mint a tébolyodottság egyik esetére, amely a legkomolyabb kárt okozhatja rosszul informált keresztények hitében. Az információ, amire szükségük lenne, mondaná Newman, nem annyira több tudomány, hanem éles képesség átlátni a nem definiált fogalmak, hallgatólagos feltételezések és ingyenes következtetések labirintusán. A keresztény számára elég két dolgot tudni. Az egyik az, hogy csak Isten tud értelmes lényeket teremteni, és hogy ő szabadon teremti vagy nem teremti azokat az univerzum minden zugában és résében. A második az, hogy a szokásos evolúciós elmélet alapján a legösszeférhetetlenebb és a legveszélyesebb is földön kívüli lényeket keresni. Összeférhetetlen, mert ezen elmélet alapján nem lehet várni az intellektus univerzalitását az egész kozmoszban, vagy éppen a Tejútban vagy a Naprendszerben. És a legveszélyesebb is, mert a galaktika különféle részeiből származó földön kívüli lények különféle fajokat vagy talán nemeket fognak képviselni, valamennyien zord harcban egymással és velünk a létért, ha olyan balszerencsések lennénk, hogy beléjük botlanánk, vagy ok belénk.

Nem szabadna meglepődnünk, ha Newman, aki olyan élesen látta, mi az emberi intelligencia, a *Grammar of Assent*-ben olyan gyöngyszem mondatokkal állt elő, amelyek alkalmazhatók a mesterséges intelligencia mitológiájára.[29] A *Grammar* természetesen hatékony cáfolata annak a ma még inkább, mint Newman idejében, elterjedt tévhitnek, hogy a tudományos demonstrációk a szigorú érvelésnek egyedül érvényes formái. Amit Newman könyvében megmutatott, a tudomány és a teológia vagy hit közötti kapcsolat igazi megértésének a szívébe talál. A lényeg az, hogy reális beleegyezés (assent) nem adható a logikára általában, vagy főként pusztán azonossági viszonyokra, amilyenek a fizika tételei és következtetései, hanem csak olyan tételekre, amelyek azokat szembesítik materiális, történelmi és társadalmi realitásokkal.

---

[28] *Grammar of Assent* (Doubleday, Garden City, N. Y., 1955), pp. 328–29.
[29] *Ibid.*, pp. 212–217, 251, 320–322.

Ilyen és hasonló episztemológiai vagy filozófiai kérdésektől függ a tudomány és vallás közötti vita kimenetele. Newman nagy tanítója e viszonynak, még ha viszonylag keveset is írt közvetlen tudományos kérdésekről. Nagy tanítója e viszonynak különösen azért, mert képes volt áthatolni a tudományos tételek, elméletek és hiedelmek konceptuális és pszichológiai aládúcolásain. Ezért tudta megadni nekik azt, ami jár, de szemernyivel sem többet, mint ami jár. Mindenekelőtt, Newton nagy tanítója e témának, mert egy hosszú életen keresztül tanította azt a szentség legmagasabb keresztény ideálja iránti megingathatatlan elkötelezettséggel. Ez volt fő mozgató ereje hosszú életének, amely mintegy száz évvel ezelőtt épületes végéhez ért.

Fordította: *Szabó László*

* Ez a tanulmány azon az előadáson alapszik, amelyet a szerző 1990. május 15-én tartott a Department of Theology of the University of Birmingham-on és köszönetet mond Frances Young professzornak (Head of the Department) a meghívásért és a vendéglátásért.

THE DOWNSIDE REVIEW, pp. 282–294.

# *Kedves Előfizetőnk!*

A 4. szám karácsony ünnepére jelenik meg.

- Egy éves **előfizetés**: 500.-Ft
- **Kedvezményes** előfizetés: 300.-Ft
- Régi szám: 100.-Ft + postaköltség

A Communio folyóirat **eddig megjelent számai**nak tartalma:

1993. 1. Az ember és az örök élet *Már nem kapható.*
1993. 2. Európa — új evangelizálás *Már nem kapható.*
1993. 3. Az ember hivatása
1993. 4. Isten neve
1994. 1. Hit a teremtésben
1994. 2. Európa lelkisége
1994. 3. Isten irgalmassága
1994. 4. Isten örök Fia
1995. 1. Isten és ember szenvedése
1995. 2. Istenről beszélünk
1995. 3. Hiszem a test feltámadását
1995. 4. Idő és öröklét Ura
1996. 1. Isten és császár
1996. 2. Egyház és fiatalság
1996. 3. Isten és emberek műve
1996. 4. Istennek adott válasz
1997. 1. Jézus csodái
1997. 2. A remény nem csal meg
1997. 3. Tedd ide kezed
1997. 4. Krisztus az idők teljessége
1998. 1. Szentlélek éve
1998. 2. Gál Ferenc emlékezete
1998. 3. Veni Sancte Spiritus

*Címünk:* Communio Alapítvány, 1053. Budapest, Papnövelde u. 7.

## COMMUNIO
## nemzetközi katolikus folyóirat idegennyelvű változatai:

Angol (Am): *International Catholic Review Communio* (P.O. Box 4468 Washington, D.C. 20017, (202) 526-0251, FAX 202-526-1934).

Arab: *Al-Liqā': Communio, Revue chrétienne internationale* (rue Mgr. Mobarak Achrafieh, Beyrouth, Liban - 7, rue Coëtlogon, 75006 Paris) - Mihel Hayek (dir.)

Brazil: *Revista internacional catolica de cultura Communio* (Rua Benjamin Constant 23 - 5'a, 202401 Rio de Janeiro RJ, Brasil) - Estevao T. Bettencourt, (secr.).

Chilei: *Revista Catolica Internacional Communio para América Latina* (Casilla 976, Santiago-Chile) - Fernando Moreno (dir.).

Flamand-holland: *Communio, Internationaal Katholiek Tijdschrift* (Burgemeesterstraat 59, Leuven; Heijendhllaan 82, 6464 EP Kerkrade, S. Van Calster, (dir.) J. Ambaum (dir.).

Francia: *Reue catholique internationale Communio* (28, rue d'Auteuil, F-75016 Paris) - Rémi Brague (dir.).

Horvát: *Svesci Communio* (Kšćanska Sadašnjost, KR 41001 Zagreb, Marulićev trg 14.) Tomislav J. Šagi-Bunić (dir.).

Lengyel: *Miedzynarodowy Przeglad Teologiczny Communio* (Pallottinum, al. Przybyszewskiego 30, PL 60959 Poznan) - Lucjan Balter (dir.).

Német: *Internationale Katholische Zeitschrift Communio* (Friesenstrasse 50, 5000 Köln 1) - Maximilian Grenier (dir.).

Olasz: *Revista Internazionale di Teologia e Cultura Communio* (Via Aurelio Saffi 19, 20123 Milano) - Elio Guerriero (dir.).

Portugál: *Revista Internacional Católica Communio* (Biblioteca Universitaria João Paulo II, Palma de Cima, P-1600 Lisboa) - Henrique de Noronha Galvão (dir.).

Spanyol: *Communio, Revista Catolica Internacional* (Ediciones Encuentro Cedaceros 3, 2', 28014 Madrid) - Juan-Maria Laboa (dir.)

Szlovén: *Communio Kristjanova obzorja* (Zrinjskega 13, SL 61000 Ljubljana.)

Cseh: Mezinárodni Katolická revue Communio (Husova 8/234; 110 00 Praha 1)

**1998.**

VI. évf. 3. szám

# Tartalomjegyzék

Bevezető 1

*Christophe Carraud*
A Szentháromság
(Alfa és Ómega himnusz) 3

*Hildebertus Cenomannensis*
A Szentháromságról 5

*Dom Robert Le Gall*
Két himnusz a Szentlélekhez:
Veni Creator Spiritus
Veni Sancte Spiritus 11

*Dietrich von Hildebrand*
Vallás és szépség 28

*Étienne Garin*
A karizmatikus megújulás
és az új közösségek:
egy prófétai valóság 35

*Jáki Szaniszló*
Newman és a tudomány 54